MILJÖSAMARBETET I ÖSTERSJÖREGIONEN

Ett exempel på en fredlig dialog

Nordiska rådet

Miljösamarbetet i Östersjöregionen

Ett exempel på en fredlig dialog

Christina Gestrin

ANP 2018:736

ISBN 978-92-893-5490-5 (PRINT)

ISBN 978-92-893-5491-2 (PDF)

ISBN 978-92-893-5492-9 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2018-736>

© Nordiska rådet 2018

Layout: Gitte Wejnold

Omslagsfoto: Patrik Rastenberger

Tryck: Rosendahls

Printed in Denmark

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill styrka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska rådet

Nordens Hus

Ved Stranden 18

1061 København K

www.norden.org

Ladda ner nordiska publikationer: www.norden.org/nordpub

MILJÖSAMARBETET I ÖSTERSJÖREGIONEN

Ett exempel på en fredlig dialog

Christina Gestrin

Christina Gestrin (född 1967): Tidigare riksdagsledamot i Finlands riksdag (2000-2015). Christina Gestrin var medlem i Nordiska rådet 2007-2015 och bl.a. observatör i HELCOM under många år. Åren 2008-2011 var hon ordförande för den Parlamentariska Östersjökonferensen. Christina Gestrin är Agroforstmagister från Helsingfors Universitet och har en EMBA examen från Aalto Universitetet. Hon bor i Esbo, Finland.

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

Ringar i vattnet i Ekenäs skärgårds nationalpark i Raseborg.

Innehåll

7	Författarens förord
8	Bakgrund: Sanktionerna satte stopp för nya miljöprojekt
10	Spänningen stiger
11	Miljösamarbete i Östersjöregionen
13	Miljöproblemen i Östersjöregionen
16	Från U-landsbistånd till Östersjösamarbete
27	De nordiska finansieringsinstituten
35	Vattenbolaget Vodokanal S:t Petersburg
42	Miljöministeriet i Finland
45	Helsingforskonventionen HELCOM
53	Ryska miljöadministrationen i S:t Petersburg
56	Röster ur medborgarsamhället
66	Nordiska diplomatröster i S:t Petersburg och Riga
70	Slutsatser och åtgärdsförslag
75	Avslutande ord
76	Summary – Environmental cooperation in the Baltic Sea region as an example of a peaceful dialogue
80	Definitioner
82	Förteckning över personer som nämns
82	Källor

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

Sandstrand i Nuckö i nordvästra Estland.

Författarens förord

Jag har arbetat med frågor som rör Östersjöns miljö och framtid i flera decennier. Under den här tiden har jag byggt upp ett nätverk med sakkunniga, politiker, forskare och tjänstemän i Östersjöländerna som på olika sätt har varit och är kopplade till arbetet med Östersjöns tillstånd och dess framtid. Många av experterna har en lång erfarenhet och ett långt perspektiv av Östersjösamarbetet.

Min åsikt är att det är viktigt att dessa experters synpunkter finns med i de fortsatta diskussionerna om vårt gemensamma innanhav och Östersjöregionen. Jag vill också synliggöra betydelsen och vikten av en fortsatt dialog för att lösa konflikter och problem i Östersjöregionen på ett fredligt sätt. Jag har därför intervjuat 23 personer vars åsikter nu är samlade i den här rapporten. Deras perspektiv är olika, men det som förenar dem alla är en oro för, och en omtanke om, Östersjön. I slutet av rapporten presenterar jag några sammanfattande åtgärdsförslag, utgående från de åsikter och tankar som framkommer i intervjuerna och mina egna erfarenheter av Östersjösamarbetet.

Jag vill tacka Svenska Kulturfonden för det vistelsestipendium till S:t Petersburg jag fick år 2016. Vistelsen där gjorde det möjligt för mig att göra alla de intervjuer jag ville med de ryska experterna och tjänstemännen som medverkar i rapporten.

Jag vill också tacka Letterstedtska föreningen, Konstsamfundet och Understödsstiftelsen för Arbetets Vänners Huvudförening för deras ekonomiska understöd som har möjliggjort en publicering av rapporten.

Till sist vill jag tacka Nordiska rådet som efter att jag presenterade rapporten för Rådets utskott för ett hållbart Norden beslöt att publicera rapporten. Nordiska rådet tillsluter sig inte nödvändigtvis alla de slutsatser och rekommendationer som presenteras i denna rapport.

Christina Gestrin

Bakgrund

I juli 2014 kontaktades medlemmarna i riksdagens stora utskott av utskottets tjänstemän som bad om våra kommentarer till regeringens ställningstagande om EU- sanktionerna som planerades mot Ryssland. Bakgrunden var Rysslands agerande i Ukraina-krisen under våren 2014. På en mycket kort tid hade situationen i Östersjöregionen förändrats dramatiskt. Oroligheterna började efter de stora protesterna som uppstod i Ukraina då president Janukovitj beslöt att inte underteckna ett associationsavtal med EU, utan i stället förstärka de ekonomiska relationerna till Ryssland. En djup politisk kris mellan Ukraina, Ryssland och EU uppstod då Ryssland under våren 2014 annekterade Krimhalvön. Också USA och alla länder i Östersjöregionen påverkades av den förändrade politiska omvärlden.

Sanktionerna satte stopp för nya miljöprojekt

Finlands riksdags stora utskott sammankallades inte till möte denna sommarvecka i juli då Europeiska rådet skulle sammanträda för att slå fast innehållet i sanktionerna. Det var ett misstag eftersom det efteråt visade sig att de kommentarer som medlemmarna skickat skriftligen till utskottets tjänstemän inte till alla delar hade beaktats av regeringen. Min kommentar berörde miljösamarbetet. Jag påpekade att det är viktigt att sanktionerna inte försvårar miljösamarbetet med Ryssland.

Då jag hösten 2014 ställde frågor om miljösamarbetet med Ryssland på stora utskottets möten, svarade både statsminister Alexander Stubb och utrikesminister Erkki Tuomioja att miljösamarbetet inte berörs av sanktionerna, och hänvisade till att det gränsöverskridande samarbetet lämnats utanför sanktionerna. Tyvärr är det endast en liten del av miljösamarbetet som sker inom ramen för det gränsöverskridande grannskapssamarbetet. Samarbetsprojekt som haft en stor betydelse för Östersjöns miljö har framförallt finansierats med medel från de internationella finansieringsinstituten; Europeiska banken för rekonstruktion och utveckling, Europeiska investeringsbanken, Nordiska Investeringsbanken och Nordiska Miljöfinansieringsbolaget samt av de nordiska länderna. Projekten i nordvästra Ryssland har kommit till ge-

nom ett samarbete mellan finansieringsinstituten, de nordiska länderna och kommuner och regioner i Ryssland. EU:s stöd till miljöprojekt i Ryssland och Vitryssland har kanaliserats genom nordliga dimensionens miljöpartnerskap.

I slutsatserna från Europeiska rådets möte den 16.7.2014 står det så här:

"Europeiska rådet uppmanar EIB att ställa in undertecknandet av nya finansieringsinsatser i Ryska federationen. Europeiska unionens medlemsstater kommer att samordna sina ståndpunkter inom EBRD:s direktion i syfte att också ställa in finansieringen av nya insatser. Till sist uppmanar Europeiska rådet kommissionen att göra en förnyad bedömning av samarbetsprogrammen mellan EU och Ryssland i syfte att från fall till fall fatta beslut om att ställa in genomförandet av EU:s bilaterala och regionala samarbetsprogram. Projekt som uteslutande berör gränsöverskridande samarbete och det civila samhället bibehålls dock."
<http://www.consilium.europa.eu/sv/european-council/conclusions/>

Som en följd av Europeiska rådets beslut fattade styrelserna för EBRD, EIB och NIB beslut om att tillsvidare avbryta beviljandet av stöd för nya projekt i Ryssland. NEFCO följer samma regler som de övriga finansieringsinstituten. Miljöminister Sanni Grahn-Laasonens svar på ett spørgsmål om miljösamarbetet, ställt av riksdagsledamot Antti Kaikkonen den 14.1.2015 lydde:

"På grund av Europeiska rådets slutsatser 16.7.2014 beviljar EIB inte nya lån för projekt som genomförs i Ryssland. EBRD:s direktion beslöt 23.7.2014 avhålla sig från nya juridiska åtaganden i Ryssland, inklusive undertecknande av redan godkända projekt inom både den offentliga och den privata sektorn. NIB:s styrelse beslöt vid sitt möte i september 2014 upphöra med projektförberedelser och finansiering i Ryssland. NEFCO fortsätter lånefinansieringen i Ryssland med projektvisa beslut så, att lånen inte får gälla sektorer, finansinstitut, organisationer eller personer som omfattas av sanktionerna. Ur den

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

Vitrysslands huvudstad Minsk hör till Östersjöns avrinningsområde.

nordliga dimensionens miljöpartnerskapsfond kan lånemedel tills vidare inte beviljas för nya miljöprojekt i Ryssland, eftersom dess användning är bunden till inlåning från internationella finansinstitut.”

Flera samarbetsprojekt var på hälft då sanktionerna trädde i kraft, bl.a. byggandet av Kaliningrads vattenreningsverk och avloppsreningsverk i Sosnovij Bor, Gattjina och Viborg i Leningradområdet. Enligt finansieringsinstitutens beslut kunde dessa projekt slutföras. Nordliga dimensio-

nens miljöpartnerskap (NDEP) hade ca 60 miljoner euro kvar till sitt förfogande för den pågående finansieringsperioden som sträckte sig till 2017. Det fanns en risk för att pengarna till stor del skulle förbli oanvända om inte nya projekt kunde påbörjas. Våren 2016 beslöt man förlänga den pågående perioden för nordliga dimensionens miljöpartnerskap till år 2020. Som bäst slutför man påbörjade projekt i Ryssland och stöder nya miljöprojekt i Vitryssland. (Stora utskottets utlåtande E 51/2012 , 6.2.2015).

Spänningen stiger

Säkerhetssituationen i Östersjöregionen har många dimensioner. Miljösamarbetet är viktigt eftersom avsikten med det är att förhindra föroreningen av miljön. Det har en direkt effekt på människors välbefinnande, hälsa och trygghet.

Förutom en ökad spänning orsakad av den militära upprustningen i Östersjöregionen hotas regionen nu också av en tillbakagång i miljösamarbetet.

Under de senaste trettio åren har en stor förändring skett i länderna som omger Östersjön. Sovjetunionen upplöstes och Ryssland återuppstod, de tre baltiska länderna återfick sin självständighet, Berlinmuren revs och Öst- och Västtyskland förenades. Finland, Sverige, Polen och de baltiska länderna anslöt sig till EU. Nya kontakter har skapats på alla samhällsområden och den ekonomiska tillväxten har skett snabbt i alla länder. Informationsflödet har exploderat som en följd av internet och sociala medier under de två senaste decennierna. Miljömedvetenheten har samtidigt ökat i alla länder runt Östersjön och de nordiska länderna har varit föregångare i denna utveckling. Kommunismens fall i Östeuropa innebar att miljöproblemen erkändes.

Nu har utvecklingen vänt. Idag domineras debatten av rapporter om upprustning både i Ryssland och i de övriga Östersjöländerna, hotelser som tar sig uttryck på olika sätt; en ökad militär närvaro i nordvästra Ryssland, ryska stridsplan som upprepade gånger kränkt andra länders luftrum, farliga flygräder i internationellt luftrum, stora

internationella krigsövningar på Östersjön, misstankar om spionage, dataintrång, cyberattacker med mera. Ryssland å sin sida upplever att NATO:s ökade närvaro nära gränsen till Ryssland är ett hot. Provokativa uttalanden har igen blivit vardag. Väldigt få politiska ledare talar om att återskapa förtroendet och att bygga en fredlig dialog mellan alla länder i Östersjöregionen och mellan EU och Ryssland. Krisen i Ukraina pågår fortfarande och sanktionerna fortsätter på obestämd tid.

I juni 2017 höll Östersjörådet ett möte på utrikesministernivå efter en paus på flera år. Alla länder var visserligen inte representerade av utrikesministrar, bl.a. Finland och Ryssland representerades av tjänstemän. På parlamentarisk nivå har Östersjösamarbetet fortsatt utan uppehåll. Den parlamentariska Östersjökonferensen (BSPC) har sammanträtt regelbundet och kontakterna mellan Nordiska rådet och de regionala parlamenten i nordvästra Ryssland har också upprätthållits. Det politiska regionala samarbetet har också fortsatt i den arktiska regionen, både på regerings- och parlamentarikernivå. Krisen som uppstått som en följd av Rysslands annektering av Krimhalvön och upprustningen i Östersjöregionen har ändå inneburit en negativ stämning som på många sätt återspeglas på samarbetet i både arktiska regionen och Östersjöregionen.

Miljösamarbete i Östersjöregionen

Miljödialogen i Östersjöregionen på regeringsnivå startade redan på 1970-talet. Helsingforskonventionen antogs år 1974 under kalla krigets dagar. En teori är att president Kekkonen insåg möjligheten av att skapa ett forum för dialog mellan länderna som omger Östersjön. Miljöfrågorna var tillräckligt opolitiska och berörde samtidigt alla länder. I Finland började den politiska miljömedvetenheten vakna i slutet av 1960-talet och på 1970-talet skedde en snabb utveckling inom vattenskyddet då ny teknik för avloppsreningen i tätorter togs i bruk.

Under Sovjettiden och så länge kommunismen härskade i Östeuropa förnekades miljöproblemen där. Dialogen blev livligare under slutet av 1980-talet för att sedan slå ut i blom i 1990-talets början. Sedan 1990-talet har aktiviteterna ökat, kontakterna har vårdats och upprätthållits. Under 1990-talet gjordes stora miljöförbättrande investeringar i de baltiska länderna. De nordiska länderna bidrog både med sakkunskap och teknologi.

Förutom HELCOM har också EU:s regler tvingat Polen att minska utsläppen av föroreningar till vattendragen.

Guldåldern i miljösamarbetet var på 2000-talet då utsläppen från S:t Petersburg minskade kraftigt. Den positiva spiralen med utvecklandet av nya projekt som förbättrade vattenreningen i nordvästra Ryssland fortsatte ända fram till år 2014. Efter det försämrades den politiska situationen och sanktionerna satte stopp för nya miljöprojekt i Ryssland som skulle ha förutsatt västeuropeisk finansiering och expertis.

Många av de personer som har arbetat för Östersjön ända sedan 1990-talets början är i pensionsåldern. Om miljösamarbetet trappas ned på grund av den politiska spänningen i Östersjöregionen samtidigt som många långvariga Östersjöexperter går i pension, finns en risk för att kontakterna och miljödialogen mellan personer, gräsrotter, administration och beslutsfattare bryts.

Miljöproblemen i Östersjöregionen

Eutrofieringen av havet

I länderna runt Östersjön bor cirka 90 miljoner människor. Länderna är högt industrialiserade och en stor del av all ekonomisk verksamhet sker i kustregionen. Havet är ett av de mest förorenade i världen. Eutrofieringen eller övergödningen är det allvarligaste miljöproblemet. Östersjön var ursprungligen ett näringsfattigt hav men med tiden har mänsklig verksamhet lett till så stora utsläpp av näringsämnen (fosfor och kväve) att havet blivit övergött. Massförekomster av giftiga cyanobakterier (blå-gröna mikroskopiska alger), igenvuxna stränder och stora döda havsbottenområden är följder av övergödningen. Eutrofieringen påverkar också Östersjöns flora och fauna. Fiskar som trivs i grumligt vatten ökar medan fiskar som behöver friska havsbotten, så som flundran, lider av eutrofieringen.

Sedan 1980-talet har utsläppen av näringsämnen till Östersjön halverats tack vare förbättrad avloppsvattenrening från bosättning, industrier och jordbruket men det har inte räckt för att stoppa övergödningen. Den interna belastningen anses idag vara den största orsaken till övergödningen av Östersjön. Det handlar om att fosfor som bundits till bottensedimentet frigörs då bottenvattnet blir syrefritt. En fjärdedel av Östersjöns botten är idag syrefritt. Stora saltvattenpulser som når Östersjön genom de danska sunden leder till att skiktningen av vattnet som uppstår på grund av skillnaderna i salthalten bryts och vattenmassan blandas om. Det näringsrika bottenvattnet som idag täcker en fjärdedel av Östersjöns botten blandas då med ytvattnet och fosfor blir tillgänglig för organismer och växtligheten. Forskarna anser att det är viktigt att fortsätta minska på den externa belastningen och utveckla metoder för att komma åt den interna belastningen.

Oljetransporterna ökar

På Östersjön trafikerar hela tiden över 2000 fartyg. Årligen transporteras ca 300 miljoner ton olja i tankfartyg över havet. Majoriteten av transporterna sker från hamnarna Primorsk (Björkö) och Ust-Luga som finns längst inne i Finska viken.

Oljetankarna kan ha en last på över 200 000 ton olja. Östersjöns unika skärgård, den långa mörka vintern, is och oväder innebär att olycksriskerna ökar och begränsar möjligheterna att samla upp oljan i fall en olycka, såsom en grundstötning eller en kollision skulle ske. Oljebekämpningsberedskapen har förbättrats under de senaste åren och gemensamma internationella katastrofövningar ordnas årligen, men vid en stor olycka skulle kapaciteten ändå inte räcka till för att förhindra en miljökatastrof. I de värsta katastrofscenarierna har man räknat med att 30 000 ton olja skulle läcka ut i havet. Bland framstegen i Östersjöns miljösamarbete finns beslutet om att alla oljetankers ska ha både dubbla skrov och dubbla botten. I Finska viken har man infört ett obligatoriskt anmälningsförfarande och ett trafikvägledningssystem som innebär att fartygen i realtid får information om de avviker från farleden. I södra Östersjön har farlederna dubbla filer för att undvika kollisioner.

Avfall och skadliga ämnen

På 1960- och 1970-talet hotades många arter av miljögifter som anrikades i näringskedjorna, bl.a. havsörnen och sälarna. Halterna av supergifterna DDT, PCB och dioxin i Östersjöns näringskedjor har minskat sedan 1970-talet tack vare förbud att använda dessa ämnen och stränga riktvärden i förbränningsprocesser. Fortfarande överskrider halten av dioxin i strömming EU:s tillåtna gränsvärden men Finland har fått ett undantagstillstånd att sälja strömming för livsmedelsbruk eftersom den sammantagna positiva effekten av strömming som föda överskrider de skadliga effekterna av förhöjda dioxinvärden i fisken. Havsörnsstammen och sälpopulationerna har återhämtat sig mycket jämfört med situationen på 1960-talet.

En aktuell ny frågeställning är miljöeffekten av mikro- och nanopartiklar av plast i havets ekosystem. Dessa ämnen härstammar från plastavfall som smulats sönder i naturen och från ämnen i kosmetika och andra konsumtionsprodukter som inte elimineras under avloppsvattenreningen. Plastskräp och annat avfall som slängs i havet hotar också Östersjöns fåglar och djur. Östersjöns

ekosystem påverkas också av medicinrester såsom hormonpreparat och annat som slinker igenom avloppsvattenreningen.

Klimatförändringen

Klimatförändringens inverkan på Östersjöns natur och miljö märks redan nu och kommer att öka med tiden. Följder av klimatförändringen är att vattnets salthalt sjunker då regnmängderna ökar, havsnivån stiger, mera näringsämnen sköljs ut i havet från land vilket leder till ökad eutrofiering. På sikt påverkas Östersjöns hela ekosystem av att utbredningen av havsisen minskar.

Den fysiska planeringen

Genom att beakta miljökonsekvenserna i samband den fysiska planeringen är det möjligt att minska skadorna på havsmiljön och naturen. Det handlar om att minska miljöeffekterna av byggnadsprojekt, konstruktioner, rör, ledningar, farleder, dumpningsområden m.m. som förändrar eller påverkar miljön i skärgården, vid kusten och på det öppna havet.

Atomkraftens risker

En stor del av kärnkraftverken i Östersjöregionen finns vid kusten eftersom man utnyttjar havsvattnet för avkylningsprocesser och leder ut varmt vatten från kärnkraftverken tillbaka till havet. I kustområdet mellanlagras också stora mängder använt kärnbränsle och som bäst pågår byggandet av ett slutförvar av högaktivt radioaktivt avfall i Olkiluoto i Finland. Nya kärnkraftverk byggs för närvarande både i Ryssland och i Finland (Olkiluoto och Hanhikivi). I atomstaden Sosnovij Bor byggs nya kärnkraftverk invid fyra befintliga gamla kärnkraftverk av Tjernobyldtyp och i staden finns stora lager av radioaktivt avfall och använt kärnbränsle. Ryssland bygger också flytande kärnkraftverk och har planer på att 2018 bogsera ett flytande kärnkraftverk genom Östersjön och längs med den norska kusten från S:t Petersburg till Murmansk. Både norska myndigheter och finska strålsäkerhetscentralen har uttryckt sin oro över dessa planer.

Svetlogorsk. Ryssland har varit i politiskt blåsväder efter annekteringen av Krimhalvön 2014.

Från U-landsbistånd till Östersjösamarbete

Timo Mäkelä, Jaakko Henttonen och Kari Homanen var studiekamrater på vatten-byggnadslinjen i Tekniska Högskolan på 1970-talet. Efter studietiden arbetade de med U-landsbistånd på olika håll i världen. De kallades hem till Finland för att starta upp det konkreta miljösamarbetet med Ryssland och de baltiska länderna i början av 1990-talet. Alla tre kunde idag vara pensionärer men har valt att fortsätta sitt engagemang för Östersjön.

Jaakko Henttonen har haft en stor betydelse för projekten som har genomförts i nordvästra Ryssland under de senaste decennierna. Han bodde i S:t Petersburg i nästan ett decennium och ansvarade för nordliga dimensionens miljöpartnerskap (NDEP). Jaakko Henttonen lärde sig ryska redan under studietiden. Han är ursprungligen hemma från Ruokolax vid Saimens strand och hans intresse för miljön väcktes då han upplevde hur Enzo Gutzeits fabriker förorenade Saimen under 1960-talet.

– Då Sovjetunionen kraschade år 1991 jobbade jag med ett infrastrukturprojekt i Sudan. Jag blev kontaktad av miljöministeriet. Timo Mäkelä höll tillsammans med Kaj Bärlund och Olli Ojala på att grunda ett Östeuropaprojekt. De kom att tänka på mig och i oktober 1991 kom jag sedan tillbaka till Finland.

Timo Mäkelä har gjort en gedigen karriär inom den internationella miljövärden. Han har varit en central person i Östersjösamarbetet och i uppbyggandet av kontakterna inom miljöområdet med Ryssland, de baltiska länderna och EU. År 1990 kallades Timo Mäkelä hem till miljöministeriet i Finland för att bygga upp närområdessamarbetet. Han arbetade då som vattenskyddschef vid Botswanas vattenministerium.

– Miljöfrågorna var mycket aktuella då Sovjet föll och miljöproblemen avslöjades. Det var en stark upplevelse att komma åt att se miljöproblemen och öppet kunna tala om dem.

Kari Homanen har under de senaste nio åren arbetat för NEFCO med miljöprojekt i Ryssland och Vitryssland. Han har en lång och mångsidig arbetskarriär inom det internationella miljösamarbetet bakom sig.

Under 1990-talet blev närområdessamarbetet en prioriterad fråga för den finska regeringen. Valet stod mellan ett samarbete enligt samma principer som U-landssamarbetet eller ett mera pragmatiskt och mindre byråkratiskt samarbete på projektbasis. Man beslöt gå in för den pragmatiska modellen. Från första början involverades finländska företag i samarbetet så att företaget först närma sig Moskva med uppbackning av finska staten.

– Vår princip var att göra allting öppet och att informera alla om vår verksamhet. Mauno Koivisto var president, och han var fullt införstådd med allt som skedde. Den politiska frontlinjen var ändå mycket försiktig men jag hade trots det mycket fria händer att agera. Miljöministrarna Kaj Bärlund och Sirpa Pietikäinen var aktivt med och byggde upp kontakterna till Ryssland. Miljöministeriets kanslichef Lauri Tarastis roll och stöd var också av stor betydelse, berättar Timo Mäkelä.

Miljödialogen var den första tydligt strukturerade samarbetsformen mellan Finland och Ryssland. Redan under Sovjettiden hade Finland inlett ett miljösamarbete med Estland. Miljösamarbetet upplevdes vara politiskt neutralt och det var naturligt att skapa samarbetsstrukturer genom miljösamarbetet, konstaterar Timo Mäkelä.

– Det gamla gardet i Moskva ville först inte medge att det fanns stora miljöproblem men på regional nivå i närområdet i Karelen och i S:t Petersburg hade den politiska ledningen förståelse för problemen. Ganska snabbt började de höja sin profil och då började saker hända. S:t Petersburgs borgmästare Anatolij Sobtjek blev en viktig samarbetskontakt. Jag minns en gång då Sobtjek var på besök i Helsingfors och det ordnades en lunch för honom och miljöminister Sirpa Pietikäinen. Vladimir Putin och jag var inkallade som medhjälpare. Man kom

överens om vissa samarbetsprojekt. Det handlade om de allra första projekten för vattenbolaget Vodokanal i S:t Petersburg och om en utredning över akuta miljöproblem som kallades "hot spots" i närområdet. Det var före HELCOM:s hot spot-lista gjordes och Finland var föregångare också den gången. Meningen var att Putin och jag skulle föra projekten vidare men det visade sig att Putin var helt ointresserad av miljösamarbetet.

Samarbetet med Ryssland var mycket konkret. Till en början handlade det om att lära sig om samarbetskulturen. Jaakko Henttonen minns hur det gick till då det första konkreta projektet påbörjades.

– En kuriositet utspelade sig i ryska Karelen. Under någon av miljöminister Sirpa Pietikäinens resor hade man kommit överens om ett samarbete kring Lahdenpohjas vattenreningsverk. Den karelska statsministern Blinnikov kontaktade oss och Kari Homanen och jag åkte dit. Blinnikov meddelade att pengar för projektet fanns och jag bad Kari bli konsult. Där satt vi sedan runt ett bord, Kari, borgmästaren, jag och en tolk som knappast förstod vad det hela handlade om. Vi beslöt att åka och titta på stället där vattenreningsverket skulle byggas. Och jänkla, fanerfabriken var mitt i staden och avloppsdiket ledde rakt till stadens sandstrand. Borgmästaren sade att planen för projektet är fastställd och måste byggas enligt det. Kari och jag valde ett ställe invid fabriken där reningsverket kunde passa in. Jag sade på ryska till borgmästaren att vi inte kommer att finansiera något på det stället som de planerat men att ett reningsverk kan placeras vid fanerfabriken och att vi inom två veckor kan ordna finansieringen. Där placerades det och fungerar än idag och vi lyckades avvärja ett avloppsdike mitt på sandstranden. Det här var för oss ett första exempel på hur det är att förhandla i Ryssland. Man måste vara flexibel men alltid ha sin egen tanke klar för sig. Om man får en känsla av att de inte berättar allt så finns det någon annan som sätter press på dem. Då måste man vänta en tid och sedan återkomma. Det var en lärorik erfarenhet för oss.

Den stora utmaningen – utsläppen från S:t Petersburg

I början på 1990-talet hade uppgraderingen av vattenreningsverken i Estland, Lettland och Litauen kommit igång med fart. I Finland tänkte man att också Ryssland skulle vara intresserad av finansiering för att förbättra avloppsvattenreningen. Det ordnades stora möten i Leningradregionen i vilka bl.a. Vladimir Putin deltog. Ingenting skedde. Det ekonomiska läget var svagt i kommunerna.

Vodokanal i S:t Petersburg leddes sedan 1987 av Felix Karmazinov. Tillsammans med miljöministeriets experter i Finland funderade man på vilka små projekt som kunde genomföras med de begränsade resurser som fanns till förfogande. De första åtgärderna gällde energieffektivisering och utbyte av pumpar i vattenreningsverket. Därefter såg man över avloppsnätet som var i dåligt skick. En stor del av avloppsrören härstammade från 1800-talet och var gjorda av trä. Jaakko Henttonen ledde projektet att förnya avloppsnätet i centrum av S:t Petersburg.

– Att förnya avloppsnätet under Nevskij Prospekt var ett omfattande projekt. Jag bjöd med kollegerna från Danmark och i fortsättningen genomfördes alla avloppsnätsprojekt tillsammans med Danmark och Sverige. Ett finskt företag levererade pumparna och avloppsnätet till Eremitaget. Då president Ahtisaari var på statsbesök sade han inför pressen att han denna gång inte besökte Eremitaget för att se på tavlorna utan för att inspektera pumparna som skulle förhindra att översvämningar förstör museets lagerutrymmen.

Ett problem för Vodokanal var att president Jeltsin år 1995 gett en ukas om att alla strategiska statliga verk, bl.a. Försvarsmakten bör garanteras avgiftsfri el och vatten. Det innebar ett stort ekonomiskt bortfall för Vodokanal. Ett av president Putins första beslut var att återinföra avgifterna, vilket underlättade ekonomin. År 1997 lyckades Timo Mäkelä ordna det första låneavtalet mellan EBRD och Vodokanal. De var det allra första kommunala lånet som beviljades till Ryssland.

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

En lång rad ryska och vitryska avloppsreningsverk har infört kemisk fosforfällning tack vare det internationella samarbetet med nordiska finansieringsinstitut.

– Jag jobbade som Senior Banker vid EBRD i London mellan åren 1993-1996. Vi tog fram finansiering för vatten- och miljöprojekt. Projekten byggdes upp så att det alltid ingick kommunal vattenförsörjning och ett vattentariffsystem som på sikt gjorde investeringarna självbärande och som möjliggjorde en återbetalning av lånen. Vi skapade en finansieringsmodell där både internationella och lokala finansiärer ingick. Investeringsprogrammen stöddes av många parter; Världsbanken, EBRD, NIB, NEFCO, de nordiska länderna, Holland och USA. Mitt team planerade projekt för Estland, Lettland, Litauen, och Polen, berättar Timo Mäkelä.

År 1998 kraschade valutan och lånet som ursprungligen varit 188 miljoner tyska mark sjönk till 35 miljoner. Vodokanal fick tillgång till lånet först då de hade godkänt ett utvecklingsprogram för förvaltningen. Första raten utbetalades år 2000. Då hade ekonomin vid Vodokanal stärkts så mycket att Finland och Sverige tyckte att tiden var mogen för att aktualisera renoveringen av sydvästra S:t Petersburgs avloppsvattensreningsverk. Byggandet hade blivit på hälft år 1991 då ekonomin i Ryssland rasade.

Jaakko Henttonen planerade projektet tillsammans med Lars Eklund som var chef för Östsidan vid SIDA i Sverige.

– Det var ett historiskt ögonblick för både Sverige och Finland. Lars Eklund och jag satt i tåget på väg från Bern, vi hade haft Europeiska miljökommitténs möte och vi funderade hur vi skulle göra. Vi beslöt att båda länderna skulle stå för tio miljoner euro var, för en miljon skulle inte leda till något och fem miljoner skulle vara för lite. År 2000 var tio miljoner euro en betydande summa. Eklund skulle informera statsminister Persson och jag statsminister Lipponen. Genast följande vecka hade vi ett möte på Nordiska Investeringsbanken. NIB hade inte då ännu något på gång i Ryssland och NIB:s chef Jon Sigurdsson var bekant till oss. Sedan funderade vi hur vi skulle göra med Vodokanal. Jag ringde till Karmazinov och bad honom komma till Helsingfors inom samma vecka och det gjorde han. Därefter satt vi ihop projektet. Lars Eklund och jag tänkte att det måste involvera nordiska företag och vi föreslog för Karmazinov en mekanisk reningsanläggning för 50 miljoner euro. Karmazinov vägrade. Han föreslog i stället att vi bygger ett fullständigt avloppsreningsverk med kemisk och biologisk

rening. Så startade projektet, berättar Jaakko Henttonen.

Mellan 1996 och 2015 arbetade Timo Mäkelä vid EU kommissionen i Bryssel som enhetsdirektör och chef i anslutning till EU:s utvidgning, med ärenden i anslutning till naturresurser och den cirkulära ekonomin.

– Jag skrev miljödelen för den nordliga dimensionen. Ryssland var till en början ointresserad av allt som hade med EU att göra och därför fick nordliga dimensionen inget eget finansieringsinstrument. Också medelhavsländerna satte sig på tvären då det blev tal om pengar. Statsminister Lipponen drev igenom programmet under Finlands EU-ordförandeskap och Chris Patten som var kommissionär för utrikesärenden förband sig till programmet. Tack vare dem lyckades man få fram den första finansieringen för nordliga dimensionens miljöpartnerskap. Pengarna, en betydande summa på 15 miljoner, användes för sydvästra S:t Petersburgs vattenreningsverk.

Rysslands intresse för nordliga dimensionens miljöpartnerskap har med tiden ökat och Ryssland har också själv placerat pengar i fonden. Den vänskapliga kontakten mellan Vodokanalns chef Felix Karmazinov och Jaakko Henttonen spelade en stor roll för att Ryssland skulle förbinda sig så starkt till miljöpartnerskapet.

Byggandet av sydvästra S:t Petersburgs vattenreningsverk kostade 200 miljoner euro. Ryska federationen bidrog med ett brev på två rader där det konstaterades att de godkänner lånet förutsatt att inga kostnader åläggs federationen i fall Vodokanal inte klarar av att sköta det. I öppningsfestligheterna 2005 deltog statsminister Persson, president Halonen och president Putin. Putin hade ingen roll i förverkligandet av vattenreningsverket, men betydelsefullt var att han sade att federationen i fortsättningen skulle delta i finansieringen av vattenreningsprojekten, vilket sedermera också skedde, konstaterar Jaakko Henttonen.

För byggnadsskedet grundades bolaget Nordvod. I bolaget ingick byggbolagen YIT, SKANSKA och NCC. För driften av vattenreningsverket grundades ett annat bolag, Ekovod. Det ägdes av Vodokanal och till en början också av byggbolagen som dock lämnade bolaget då avloppsreningsverket tagits i bruk. Kvar i Ekovod blev Vodokanal och NEFCO.

Felix Karmazinovs mål var att vattenreningsverket skulle fungera minst lika bra som reningsverken i de övriga städerna runt Östersjön.

Efter att Ekovod tagit de första vattenanalyserna i alla vattenreningsverk hölls ett möte. Ekovods analyser gav helt andra resultat än vad avloppsreningsverken hade rapporterat. Karmazinov var inte alls nöjd och meddelade att reningsverken har ett år på sig att förbättra sina resultat.

Ombyggnaden av centrala S:t Petersburgs avloppsvattensreningsverk och byggandet av förbränningsanläggningarna för avloppsslammet slutfördes år 2007. I och med uppgraderingen av centrala S:t Petersburgs reningsverk nådde Vodokanal upp till HELCOM:s gränsvärden för utsläpp av fosfor och kväve. Arbetet med att förnya avloppsnätet har fortsatt. År 2013 slutfördes officiellt den sista fasen av byggandet av norra uppsamlingstunneln och efter det är 98,4 % av avloppsvattnet kopplat till avloppsnätet och reningsverken. Att förnya norra uppsamlingstunneln har varit en stor byggnadsteknisk utmaning eftersom tunneln är på ca 70 meters djup och kräver omfattande pumpningssystem. Det slutförda projektet överläts till Vodokanal i början av 2017. Felix Karmazinov har meddelat att målet är att 100 % av S:t Petersburgs vatten ska renas.

Det finns en allmän uppfattning om att alla investeringar i S:t Petersburg är gjorda med utländska pengar. Hur förhåller det sig egentligen?

– Det har kostat ungefär 1 miljard euro att sätta vattenreningen i S:t Petersburg i skick och den investeringsprocessen utlöstes av sydvästra

S:t Petersburgs avloppsreningsverk. Av en miljard euro bestod ungefär en tredjedel av utländsk finansiering och största delen av det var lån. De finska och svenska bilaterala stöden har varit bundna till leveranser från respektive land. Många finska företag har fått uppdrag i S:t Petersburg. Det är viktigt att betona att projekten betytt mycket för synliggörandet av europeisk know-how. Från första början fanns det en målsättning om att finska bolag ska vara med och förverkliga projekten, konstaterar Jaakko Henttonen.

Vad händer i Leningradregionen?

I Leningradregionen är vattenreningen fortfarande i dåligt skick och där finns mycket arbete kvar att göra för att uppnå HELCOM:s rekommendationer. I anknytning till genomförandet av HELCOM:s aktionsplan för Östersjön skrev Ryssland en egen Östersjöplan som presenterades på HELCOM:s ministermöte i Moskva år 2010. Vice miljöminister Majdanov ledde ordet under Rysslands ordförande-år i HELCOM. Han hade ett genuint intresse för Östersjöns miljö. Jaakko Henttonen försökte uppmuntra Ryssland att genomföra det ryska Östersjöprogrammet.

– Då jag år 2011 försökte få tag på Majdanov för att diskutera det ryska Östersjöprogrammet fick jag höra att han hade blivit avskedad. Han blev beskylld för missbruk av pengar. Det var synd, han var en seriös och trevlig typ och deltog också i NDEP:s ledningsgruppsmöten. Det ryska Östersjöprogrammet var verkligen bra och det ingick också ett finansieringsprogram i det. Leonid Korovin försökte ännu lyfta upp programmet under Baltic Sea Days år 2011, men lyckades inte och sedan övergav man det. Jag brukar fortfarande ofta påminna dem om programmet som hade detaljerade kostnadsberäkningar för åtgärdandet av de återstående 184 belastningskällorna i Leningradregionen. Att förverkliga programmet skulle kosta några miljarder.

Av de 184 projekten som ingick i programmet är staden Gattjiina det enda där konstruktionen av ett kemisk-biologiskt vattenreningsverk slutförts. Projektets sista fas undertecknades i september

2016. Arbetet förverkligas med hjälp av lån och stöd. Vattenreningsverket kommer att uppfylla HELCOM:s rekommendationer. I staden Sosnovij Bor har man genomfört första fasen av ett projekt för att förbättra avloppsvattenreningen och var nära att underteckna avtalet för projektets andra fas då det politiska läget förändrades.

Många andra orter saknar fungerande vattenrening, bl.a. i Viborg har väldigt lite har skett.

– Ett låneavtal har legat på bordet redan fem år i Viborg. Ingen vill ta ansvar. Både avloppsvattenreningsanläggningen och avloppsnätet måste saneras och repareras. Huvudavloppsledningen har de förnyat. John Nurminen stiftelsen har investerat i fosforeringen men det är oklart för mig hur det är med de nödvändiga kemikalierna. Utanför Petrozavodsk i Karelen fungerar inte ett enda avloppsreningsverk. Det finns mycket kvar att göra. I S:t Petersburg gjorde man på tio år lika mycket som vi gjort under 40 år i Finland. Det är inte omöjligt, säger Jaakko Henttonen.

Kaliningrads avloppsvatten renas äntligen!

Byggandet av vattenreningsverket i Kaliningrad stötte på den ena motgången efter den andra under fyrtio års lopp. Sommaren 2017 invigdes äntligen reningsverket.

– Kaliningrads förra direktör undrade en gång varför vi tjarar om utsläppen från Kaliningrad då staden "bara" står för 0,7 % av all belastning till Östersjön. Han tyckte det var obetydligt. Samtidigt är Kaliningrads havsbassäng som gröt, man ska åtminstone inte simma där med munnen öppen, säger Henttonen lite uppgivet.

Vad gick fel i Kaliningrad? Byggandet av ett avloppsreningsverk hade avbrutits år 1991. I motsats till S:t Petersburg fanns det inte i Kaliningrad någon drivande person vid det lokala vattenreningsverket. Svenskarna och danskarna påbörjade ett miljösamarbete med Kaliningrad på 1990-talet men en ingrodd lokal korruption försvårade arbetet samtidigt som det saknades ett genuint intresse

Det uppgraderade avloppsreningsverket i Petrozavodsk renar avloppsvattnet från 145 000 människor.

hos vattenreningsverkets ledning för projektet. Det gjordes flera försök. Det budgeterades 70 miljoner euro för projektet, varav Rysslands andel var 50 miljoner, NDEP:s 10 miljoner euro och SIDA:s andel 10 miljoner euro. Det stora felet man begick var att låta federationen välja entreprenör. Det visade sig att den valda helt saknade erfarenhet av att konstruera avloppsreningsverk vilket ledde till att finansieringsinstitutet drog sig ur projektet. Efter många om och men kom man igång med projektet och år 2015 var vattenreningsverket till 90 % färdigt byggt. I det skedet ville de lokala myndigheterna byta entreprenör, vilket sedan skedde.

De administrativa, lokala problemen har inneburit att projektets slutskede dragit ut på tiden. VM i fotboll ordnas i Kaliningrad år 2018 och var en orsak till att man ändå kom vidare med projektet. Kaliningrad behövde göra investeringar i infrastrukturen för dricksvatten och finansörerna passade på att kräva att avloppsvattenreningen samtidigt åtgärdas.

– Om vattenreningsverket körs rätt så uppnås kravet på 0,5 milligram fosfor per liter och 10 milligram kväve per liter. Tidigare saknades avloppsvattenrening helt och hållet i Kaliningrad så man har liten erfarenhet av att sköta driften. Kaliningrad har lovat hålla kontakt med Vodokanal i S:t Petersburg, säger Henttonen.

Krasnyj Bor

Ett stort miljöproblem är Krasnyj Bor, avstjälningsplatsen för problemavfall utanför S:t Petersburg. Under de senaste åren har en livlig diskussion förts om det akuta behovet av att åtgärda avstjälningsplatsens enorma miljörisker. NEFCO har länge försökt medverka till att något görs för att förhindra en katastrof. Kari Homanen har varit involverad i problemet.

– Det handlar om att lösa ett av de sista verkligt betydande miljöriskerna i Östersjöområdet. Vi hoppas att NEFCO kan delta i Krasnyj Bor-projektet på något sätt. Frågan är hur de interna-

tionella experterna och finansörerna kan involveras medan sanktionerna är i kraft. Det behövs ett politiskt mandat och en vilja från Rysslands sida. I Krasnyj Bor finns mängder av problemavfall dumpat i djupa bassänger, det handlar om enorma mängder gifter. Saneringen måste komma igång snabbt.

Miljösamarbetet med Vitryssland är aktivt

Till Östersjöns avrinningsområde hör också Vitryssland och delar av Ukraina. Med hjälp av nordliga dimensionens miljöpartnerskap har förbättringar gjorts i vattenreningen i Vitryssland under de senaste åren. Tyngdpunkten för nya projekt har flyttat dit på grund av att EU:s sanktioner har förhindrat nya projekt i Ryssland.

Det är inte länge sedan de nordiska ländernas samarbete med Vitryssland var mycket svalt på grund av president Lukasjenkos ledarstil. Miljösamarbetet har ändå försiktigt rullat på och tagit fart under de allra senaste åren då mera internationell finansiering frigjorts för miljöprojekt i Vitryssland. En tredjedel av Vitryssland finns inom Östersjöns avrinningsområde. För några år sedan startade ett miljöprojekt i Vitryssland som finansieras med pengar ur Östersjöfonden BSAP. Fonden tillkom på initiativ av NIB och NEFCO och har stötts av Sverige och Finland. Medlen används för att planera åtgärder som förverkligar HELCOM:s handlingsplan för Östersjön.

– Vi gjorde en studie över utsläppskällorna som resulterade i en åtgärdsförteckning med 12 hot spots. Där ingick både industrier, hönsfarmer och avloppsvatten från kommuner. I vårt projekt ingår ett investeringsprogram för fem städer som nu ska få fungerande avloppsvattenrening. Det kommer att minska utsläppen av fosfor och kväve till Östersjön avsevärt. En del av finansieringen kommer från NDEP. Ryssland är för närvarande den största bidragsgivaren. Det är osäkert hur ryssarna i framtiden kommer att förhålla sig till att all finansiering av nya projekt nu riktas till Vitryssland, säger Kari Homanen.

Kurorten Svetlogorsk i Kaliningrad, Ryssland lockar till sig över en miljon turister varje sommar.

Hur påverkar sanktionerna miljösamarbetet i Östersjöregionen?

Timo Mäkelä säger att sanktionerna både har stört och bromsat upp miljösamarbetet. Gamla projekt slutförs under de närmaste åren men inga nya miljöprojekt påbörjas i Ryssland. Eftersom miljöprojekten inte ingår i EU:s sanktioner så anser han att finansieringen av verksamheten kunde vara selektiv också i fortsättningen, inte politiskt men ur ett tekniskt perspektiv. Ur ett finländskt perspektiv kan man tycka att de stora problemen i S:t Petersburg börjar vara lösta och tiden för massiva stödinsatser är förbi, men ett fortsatt miljösamarbete är i Finlands intresse också ur ett handelsperspektiv. Finländskt tekniskt kunnande uppskattas i S:t Petersburg och det är viktigt att nu hitta nya sätt att fortsätta samarbetet.

– Sitras idé är att skapa en kunskapspool för att främja dessa frågor. Finland försöker marknadsföra sin expertis om vatten men samtidigt är det många som håller på att dra sig bort från Ryssland. Andra länder, till exempel Danmark och Sverige, tar över den finländska marknaden i vattenteknologi. Ett långsiktigt samarbete med Ryssland ligger i Finlands intresse. Finland borde delta i planeringen av ett kunskapscentrum eller en vattenakademi i S:t Petersburg, säger Timo Mäkelä.

Jaakko Henttonen påminner om att det kommer en tid efter sanktionerna då det igen blir viktigt med internationellt samarbete och investeringar och Ryssland har inte all apparatur själv. Det politiska läget och sanktionerna påverkar på många sätt samarbetet mellan Vodokanal, Östersjöregionen och EU.

Timo Mäkelä säger att det viktigaste man ska tänka på för att upprätthålla en dialog med Ryssland är att aktivt upprätthålla goda personliga kontakter. Att enbart träffas på möten är inte tillräckligt. Fokus bör läggas på konkreta problem som kan lösas i samarbete. En dimension av ömsesidig nytta bör ingå i projekten. Att upprätthålla en uppfattning om att Finland finansierat miljöinvesteringar i Ryssland med miljardbelopp uppskattas inte då sanningen är att det finländska stödet varit marginellt i förhållande till de totala investeringarna.

– Vi ska försöka verka så att också finländarna har nytta av projekten. Viktigt är också att vara närvarande och bekant med det ryska samhället, påpekar Mäkelä.

Kari Homanen betonar att samarbetet mellan Östersjöländerna och HELCOM är viktigt och att det dessutom finns ett etablerat samarbete mellan städerna i Östersjöområdet.

– Nätverket mellan städerna fungerar som stöd och referens för städernas avloppsreningsverk. Det handlar om att upprätthålla lokala kontakter och att kontinuerligt se till att en god avloppsvattenrening kan upprätthållas, då den en gång har uppnåtts. S:t Petersburg är viktig för hela Östersjön. Finska vikens tillstånd har förbättrats men om utsläppen av fosfor från S:t Petersburg skulle fördubblas, så skulle Finska vikens miljö snabbt försämrats igen, påpekar Kari Homanen.

NORDLIGA DIMENSIONENS MILJÖPARTNERSKAP

Nordliga dimensionens miljöpartnerskap (NDEP) består av NDEP-ländernas regeringar, EU och internationella finansieringsinstitut. NDEP:s uppgift är att åtgärda stora miljöproblem inom nordliga dimensionens verksamhetsområde (Barents och Östersjöregionen). Ryssland och EU är fondens största bidragsgivare. Förutom Sverige, Finland och Norge är också Vitryssland en part. EBRD, EIB, NIB och NEFCO är finansieringsinstitut som förverkligar projekt inom ramen för nordliga dimensionens miljöpartnerskap. NDEP administrerar och koordinerar projektaktiviteterna.

Det sydvästra avloppsreningsverket i S:t Petersburg betjänar omkring 700 000 människor.

De nordiska finansieringsinstituten

Nordiska investeringsbanken och NEFCO har haft en stor betydelse för genomförandet av miljöprojekten i de baltiska länderna, Ryssland och Vitryssland.

Harro Pitkänen är bankman, finansierings- och förhandlingsexpert och vice chef för Nordiska Investeringsbankens utlåningsdivision. Han har länge varit en central person i arbetet för Östersjöns miljö. Han var med om att grunda NEFCO och verkade som dess chef under 15 år. Harro Pitkänen har förhandlat om finansieringspaket för många betydande miljöprojekt inom Östersjöregionen.

– Jag har jobbat med Östersjöfrågor sedan slutet av 80-talet och har erfarenhet av Ryssland redan från tiden före det. Efter att järnridån föll i början av 90-talet uppstod en ny situation. Man hade HELCOM men det fanns en paradox i att HELCOM bara fick verka på öppet vatten. De hade ingen fullmakt att peta uppströms vilket var en följd av geopolitiken. Sovjet var inte intresserat av att någon bekantade sig med miljötillståndet där.

Då järnridån började falla sönder öppnades möjligheten att komma närmare föroreningskällorna. Då HELCOM tog initiativ till att kartlägga utsläppskällorna hölls en konferens på hög politisk nivå i Ronneby i vilken bl.a. Världsbanken deltog. Man lade upp planen för HELCOM:s aktionsprogram. Världsbanken ville förankra programmet lokalt och tog med NIB i processen att kartlägga föroreningskällorna. Det var en startpunkt för bankens vidkommande. Aktionsprogrammet blev antaget och man fick den hot spotlista som man fortfarande idag utgår från, berättar Pitkänen.

NEFCO grundades för att åtgärda miljöproblemen i Nordens närområde. Som ett led i processen började man åka runt och kartlägga miljötillståndet.

– Jag minns en anekdot i DDR under en träff med högre ämbetsmän. De sade "Herr Pitkänen, Öst-tyskland har inga miljöproblem och om vi skulle ha några så skulle vi inte diskutera dem med er, för det är statshemligheter".

Som ett resultat av utredningen beslöt man grunda ett riskkapitalbolag som skulle göra det möjligt att överföra miljöteknologi och teknologisk kunskap till Ryssland och de sönderfallna Sovjetrepublikerna. Så uppstod NEFCO år 1990. Först var det NIB som förvaltade NEFCO och hade det som en verksamhet bland andra i banken. Tre år senare blev NEFCO en egen organisation.

NIB hade redan tidigare investerat i stora vattenreningsprojekt i de nordiska länderna. NIB gick stort med i de baltiska länderna som satsade mycket på vattenrening. Helsingfors och Tallinn blev ett tandempar liksom Riga och Stockholm. Konsulter kallades in och det behövdes finansiering i form av lån och då kom NIB in i bilden.

NIB:s mandat idag är miljö och konkurrenskraft, förr var det fokus på det "nordiska intresset". Redan i slutet av 80-talet och i början av 90-talet konstaterades det att miljöinvesteringar i närområdet var ett nordiskt intresse, vilket möjliggjorde att NIB kunde engagera sig i närområdet.

– I takt med att EU blivit paraplyet har dess miljöpolitik blivit väldigt styrande. Östersjön har blivit ett EU- innanhav och EU har långt bestämt vad som kan göras i regionen. Trots det ska man inte ringakta de nordiska strukturerna som har varit viktiga pådrivare eller initiativtagare. De nordiska politikerna har genomgående varit engagerade och velat ge sina egna institutioner, som NIB och NEFCO, en roll som framhävt dem som instrument. Det har bidragit till att ge Norden en egen röst och synlighet, säger Harro Pitkänen.

Hur har miljödialogen med Ryssland utvecklats?

– Ryssland är, har varit och kommer alltid att förbli såväl en möjlighet som en utmaning. Först var ryssarna tämligen likgiltiga och hade samma inställning som DDR. Hela den sovjetiska ekonomin byggde på en tillväxtmodell som baserade sig på ökad resursuttagning oavsett om det skedde på bekostnad av miljö och natur. Ett förödande exempel på det är Aralsjön. Till en början var

dialogen lam med Ryssland, men det internationella samröret har haft en betydelse och dragit dem med, ryssarna har inte velat vara gossen Ruda som bara skitar ner. Det har uppstått kretsar som har en mera engagerad och positiv syn och som värnar om miljön. Längre fanns inställningen 'om ni oroar er för miljön så kan ni skicka pengar, våra egna pengar använder vi för annat'. Cynikern kan säga att den mentaliteten ännu finns kvar. Men ryssarna har investerat mycket själva, framgångssagan är S:t Petersburg. Där har den egna finansieringsandelen varit väldigt mycket större än alla gåvor och lån och yttre finansiering. Beslutsfattarna både lokalt och i Moskva har varit beredda att ge resurser för detta. Det är en positiv förändring som har skett. Miljömedvetenheten har ökat. I samarbetet med utländska aktörer är de personliga kontakterna helt avgörande, kontakterna är kärnan i allt.

Harro Pitkänen beskriver samarbetet som långsamt och tidvis tålamodsprövande.

– Processerna är väldigt långa och Finland har bilateralt haft ett samarbete sedan Sovjettiden. Det har varit ett väldigt långsiktigt samarbete också på verkstadsgolvet till exempel mellan Helsingfors Vatten och Vodokanal. Det tar årtal innan man får en insikt om att man kan göra något. Det är viktigt att vara tålmodig. Samarbetet känns ofta frustrerande, man jobbar på och man har suttit ner i olika sammankomster, deltagit i expertbesök, seminarier och förevisat modeller. Efter hand så sjunker intryck och insikten in.

De finländska miljömyndigheterna, först vatten- och miljöstyrelsen och senare miljöministeriet har skapat kontakter och skött det praktiska arbetet.

– Kontakterna skapades redan på Sovjettiden, det var inte så spektakulärt men det skapade en kontaktyta, man visste vem som fanns var och vem som gör vad. Det är ett ganska begränsat gäng, en del har varit med länge men det är klart att det också skett ett generationsskifte. Det har varit ett långsiktigt, systematiskt arbete som skett i små steg och som har lett till stora framgångar. Öpp-

na sår finns fortfarande, t.ex. problemavfallsanläggningen Krasnyj Bor i S:t Petersburg. Den är en tickande miljöbomb och ett projekt som drabbats av intressekonflikter och särintressen. NIB gav upp efter att många försök till projekt har gjorts. Det finns inte bara en rosig väg till utveckling utan de rätta elementen ska komma på plats för att något ska ske.

Medan bygget av sydvästra S:t Petersburgs vattenreningsverk planerades var Harro Pitkänen Vd för NEFCO. Förhandlingsgruppen var stor med representanter från bl.a. finansinstitutionerna, byggarna och de nordiska länderna. Förhandlingarna pågick över ett år och byggandet tog några år.

– Det var en av de jobbigaste förhandlingsprocesserna jag varit med om, men å andra sidan kröntes det av ett resultat, säger Pitkänen.

Den politiska uppbackningen är viktig men inte avgörande. Det har funnits situationer där de politiska signalerna har varit viktiga för att lösa ett problem, berättar Harro Pitkänen. Men till syvende och sist är det viktigaste att det måste finnas en engagerad projektägare för att det ska bli något.

Också NIB:s miljöarbete påverkas av EU-sanktionerna. NIB kan använda tidigare överenskomna pengar men inte ta upp några nya låneärenden i Ryssland.

– I S:t Petersburg blev vi färdiga 2017. Kaliningrads färskvattenanläggning ska bli färdig 2018 och NIB har ännu ett projekt på gång i Petrozavodsk som invigdes i december 2017. NIB kan inte påverka sanktionerna. Vår målsättning är att inte bränna några broar och den dagen det är möjligt att återuppta kontakterna så gör vi det. Det kommer att ha en hämmande effekt om det inte finns internationell finansiering, i synnerhet då den ryska ekonomin inte är i toppform.

NIB har omdisponerat resurserna eftersom de inte kan starta nya projekt i Ryssland före sanktionerna hävs. Människor försvinner och byts ut, ju längre

det pågår dess svårare blir det att komma igång igen. Det gäller allt från Murmansk ner till Svarta havet. Det har en menlig inverkan på denna region. Positivt är att de anläggningar som byggts inte försvinner men man får hoppas att de tuffar på, säger Pitkänen.

Pitkänen anser att de miljöprojekt som har genomförts i Ryssland har väckt ett lokalt miljömedvetande.

– Ja, definitivt. Vi ska inte överdriva vår betydelse som utländska påverkare och krafter, det går inte att puffa med ett rep. Bara om de som finns där på ort och ställe har en vilja händer det något. Man är idag i Ryssland mera miljömedveten och detta gräsrotsmedvetande har en stor betydelse och försvinner inte över en natt.

– För nordliga dimensionens miljöpartnerskap är den uppkomna situationen en utmaning. EU kan inte lägga in mera resurser då finansinstitutionernas händer är låsta. Hur länge kan en sådan struktur gå på tomgång? Ryssland föreslår att man skulle släppa in en rysk bank i NDEP, då skulle det finnas en bank där som kan ta på sig en roll som ledande bank. Det är en intressant situation om det går dithän, men jag är lite skeptisk om det låter sig göras. Det enda stället där NIB nu kan starta nya projekt är i Vitryssland, konstaterar Pitkänen.

Magnus Rystedt är verkställande direktör för Nordiska Miljöfinansieringsbolaget (NEFCO) och har under hela sin yrkesaktiva karriär jobbat med Östeuropa och Ryssland. Efter avslutade ingenjörstudier arbetade han först med konsultuppdrag i Novgorod och därefter i S:t Petersburg. Under studietiden var han involverad i vattenreningsprojekt i Riga, Stettin, Vilnius och Narva och små städer i Lettland och skapade redan då kontakter till Världsbanken, NEFCO och EBRD.

– Jag blev projektledare för den svenska delen av det institutionella program som skulle göras med S:t Petersburg. Tanken var att åstadkomma ett självbärande och kreditvärdigt vattenbolag som

kan göra investeringar. Det var ett samprojekt mellan Sverige, Finland, England och Danmark där alla hade sitt ansvarsområde. Det blev framgångsrikt till slut fast det tog sin tid. Efter det började jag jobba på NEFCO.

Rystedt med sitt långa perspektiv ser både för- och nackdelar med personkontakterna i miljösamarbetet med Ryssland.

– Det har varit en fördel att Felix Karmazinov suttit så länge på Vodokanal. Han känner bra till NIB, NEFCO och EBRD. Om man ska genomföra något större projekt är de institutionella kontakterna viktiga. Annars är de personliga kontakterna en nackdel eftersom så mycket är beroende av dem i Ryssland. I och med att så mycket bygger på personliga kontakter är det också en orsak till att många projekt inte blivit av. Om guvernören byts ut så byts allt folk ut och så är man igen i ruta ett.

– Om det är något jag skulle önska så är det ett längre institutionellt minne och en kontinuitet. Vi har haft över 100 projekt i Ryssland och vi kunde ha haft mycket mer. Problemet är att det tar lång tid att få fram projekt och kommunerna i regionen har inte stora ekonomiska förutsättningar.

Till skillnad från många andra har NEFCO fortsatt sin verksamhet i Ryssland trots sanktionerna. Den svaga ekonomin i Ryssland är ett större problem än sanktionerna. Verksamheten var tidigare underfinansierad på grund av låga tariffer. För att projektet ska lyckas måste kommunerna ha tillräckligt med intäkter på sikt så att de lokala vattenbolagen kan bli självbärande. Vodokanal i S:t Petersburg har klarat detta men i många kommuner har man inte haft förmågan att driva igenom tariffjusteringar.

– EU kräver att vi inte bryter mot sanktionerna, vilket NEFCO självfallet inte gör. Vi jobbar inte genom de banker, företag eller personer som är sanktionerade, säger Rystedt.

Vad kommer att hända ifall sanktionspolitiken fortsätter länge till?

– Jag är egentligen inte så orolig. Östersjön är viktig för alla. Alla inser att vattnet rinner mellan länderna. Någon form av samarbete måste man ha. Jag skulle vara oerhört förvånad om något land inte skulle vara intresserad av att vara med i HELCOM. Utan gemensamma projekt så skulle miljösamarbetet minska. Vi i NEFCO försöker facilitera miljösamarbetet på kommunal nivå. Politiskt borde det vara fullständigt okontroversiellt och vi försöker fortsättningsvis upprätthålla kontakterna. Under de senaste åren har vi lyckats komma till en bra dialog med kommuner och regioner men under rådande situation blir det svårare också för NEFCO att verka i Ryssland. Vi försöker hålla igång dialogen och får se hur det blir i framtiden, säger Magnus Rystedt.

Han konstaterar också att miljösamarbetet kan vara ett bra sätt att upprätthålla kontakten mellan Norden och Ryssland, trots sanktionerna.

– Om det finns ett intresse på båda sidorna att förbättra miljön för de egna medborgarna så borde det inte finnas något kontroversiellt i det. Det är säkert ett av de områden som det kan finnas ett intresse för. Det handlar inte bara om Ryssland utan också om de nordiska länderna. Man måste kunna förklara i hemlandet varför man sätter ner resurser.

Miljösamarbetet i Östersjöområdet har traditionellt varit mycket gott och andra samarbetsområden kunde ta exempel från miljöområdet, konstaterar Rystedt.

– Man har delat på resurserna och koordinerat verksamheten på ett sätt som man säkert kunde göra inom andra områden också. I Östersjöområdet har vi ett fungerande myndighetssamarbete och NIB, NEFCO och den Nordliga dimensionens miljöpartnerskap har alltid samarbetat bra. Då Nordiska ministerrådet gjort något inom miljöområdet är NEFCO ofta involverad.

Rystedt lyfter fram HELCOM som en helt central faktor i miljösamarbetet.

– De rekommendationer som HELCOM utarbetat har styrt vårt fokus och ger legitimitet åt det som vi håller på med. Man borde inte behöva diskutera mycket mer då HELCOM kommit överens om något.

– Då det gäller Östersjöprojekt jobbar NEFCO just nu mest i Vitryssland, det är drivet av de prioriteringar som HELCOM har gjort för Östersjöns avrinningsområde. HELCOM:s Aktionsplan för Östersjön (BSAP) som godkändes år 2007 har varit viktig för oss för den har lett till både prioriteringar och en koordinering av verksamheten. Det var bra att HELCOM först utarbetade en hot spot-förteckning och därefter aktionsplanen.

Mitt i S:t Petersburg, vid Nevskij Prospekt finns NEFCO:s Rysslandskontor. Här arbetar tre personer med NEFCO:s verksamhet i Ryssland.

Vitaly Artyushchenko är Nefco:s chefsrådgivare för investeringsverksamheten i Ryssland. NEFCO har genomfört projekt på många håll i nordvästra Ryssland, från arktiska regionen till Östersjön. Vitaly Artyushchenko har arbetat för NEFCO i tio år. Före det arbetade han för Sweco med ett projekt som gick ut på att uppfölja genomförandet av NEFCO:s projekt i Novgorod.

– Vi hoppas att den politiska situationen ska förbättras. Vi fortsätter tillsvidare vårt arbete i Ryssland och slutför och följer upp NEFCO:s projekt här.

Nordiska ministerrådets kontor i S:t Petersburg har fått stämpeln "utländsk agent" av de ryska myndigheterna. NEFCO har hittills inte drabbats, men framtiden är osäker.

– Man kan aldrig vara säker. Vi har varit tvungna att justera våra verksamhetsformer en aning. För oss har miljön alltid varit det viktigaste målet och vi anser att miljöförbättrande verksamhet bör hållas utanför politiken, vilket inte alltid är fallet nu. Vi

FOTO: NORDISKA INVESTERINGSBANKEN

En stor del av NEFCO:s investeringar riktas till uppgraderingen av avloppsreningsverk i Östersjöns avrinningsområde.

försöker fortsätta med någon form av verksamhet trots sanktionspolitiken. I det arktiska samarbetet har man kommit överens om att ett finansieringsverktyg fortsättningsvis ska kunna användas för projekt där. För att NEFCO ska gå med i något projekt ska det finnas ett tydligt nordiskt intresse i projekten, det är ett villkor som alltid varit viktigt men som nu betonas ännu mera än tidigare, berättar Artyushchenko.

– I Arktis har vi framförallt deltagit i åtgärder som minskar utsläppen av sot eftersom sot påskyndar ismältningen och klimatförändringen i Arktis. Vi har också deltagit i projekt i Karelen som handlat om att byta ut gamla, förorenande dieselmotorkraftverk till förnybar energi, såsom solpaneler.

NEFCO har både goda och dåliga erfarenheter av miljösamarbetet i Leningradregionen. Trots några lyckade projekt är mycket ännu ogjort.

– Vi har lyckats med några större projekt, bl.a. byggandet av ett avloppsreningsverk i Sosnovij Bor med 70 000 invånare som finansierades av NDEP, miljöministeriet i Finland och NEFCO. Tack

vare det minskar utsläppen av kväve och fosfor till Finska viken. Då krisen började år 2014 var vi mitt i förhandlingarna om projektets andra fas men på grund av det politiska läget var vi tvungna att avbryta planeringen och nu hoppas vi att läget igen ska normaliseras så att planeringen kan fortsätta, säger Artyushchenko. Ett annat lyckat projekt var avloppsreningsverket i Gattjina som har ungefär 100 000 invånare. Med stöd av Sverige, Danmark och NIB genomfördes projektets första fas och vi har utfört den andra fasen. Projektet pågår fortfarande och myndigheterna och vattenreningsbolaget i Gattjina har förbundit sig till att slutföra projektet. De här två exemplen är egentligen de enda verkliga framgångshistorierna vi hittills har i Leningradregionen.

– Viborg har 100 000 invånare. Avloppsvattenreningen fungerar dåligt och det finns 25 utlopp från staden till Finska viken. Vårt mål är att uppgradera avloppsvattenreningen men också att stänga flera utlopp. Många har försökt involvera Viborg i miljösamarbetet men tyvärr har man inte varit framgångsrik. Under de senaste fem åren har vi försökt förhandla med staden och vatten-

bolaget. Det har funnit villiga finansiärer; NDEP, miljöministeriet i Finland och NEFCO. Då vi besöker Viborg är alla intresserade men sedan händer ingenting. Direktören vid Vodokanal Viborg byts ut flera gånger per år och varje gång måste vi starta förhandlingarna från början.

En stor utsläppskälla i Ryssland är jordbrukssektorn, framförallt den enorma husdjursproduktionen. I Ryssland är gårdarna industriella anläggningar med intensiv uppfödning av hönor, svin och nötdjur. Ryssland har ställt som mål att bli självförsörjande i fråga om matproduktionen och gårdarna har expanderat kraftigt under de senaste åren. Gårdarna och åkrarna är i privat ägo, största delen är ryskägda. Artyushchenko ser dystert på miljöutmaningarna inom jordbruket.

– Jordbruket i Leningradregionen är en ledsam historia. Många utredningar har finansierats för att åtgärda miljöbelastningen från den stora husdjursproduktionen. Vi har varit med om att arrangera undersökningar, seminarier, verkstäder men ingen av gårdarna har varit villig att genomföra några konkreta förbättringar. Lagstiftningen uppmuntrar inte heller tillräckligt till miljöförbättrande investeringar. Böterna som gårdarna åläggs betala om de bryter mot reglerna för lagringen av djurgödseln är små.

– Som bäst utvidgar många gårdar sin verksamhet men ingen investerar i teknik som inte kan

motiveras ur ett affärsperspektiv. Åkrarna räcker inte till för all gödsel som gårdarna producerar. Antalet djur ökar hela tiden. Just nu pågår inga projekt för att återanvända gödseln. Någon borde komma på en bra affärsidé för användningen av fosfor, för den behövs, men inte i Östersjön.

Vilken betydelse har det internationella samarbetet för miljövärden?

– Jag anser att det internationella samarbetet är mycket viktigt för alla sektorer. Den som motsätter sig internationellt miljösamarbete förstår inte vad som sker i världen. Man kan inte leva isolerat för sig själv på 2000-talet då världen är kosmopolitisk. Nordliga dimensionens miljöpartnerskap har varit en otrolig framgångshistoria, kanske den största framgången i internationellt samarbete någonsin. Det är ett samarbete som lett till resultat. Förutom konkreta resultat av miljösamarbetet har NDEP också betytt mycket för utvecklandet av det institutionella samarbetet, företagssamarbetet och samarbetet mellan kommuner och folk.

Vitaly Artyushchenko säger att det är intressant, utmanande och svårt att arbeta med miljöfrågor i Ryssland. NEFCO har också ett kontor i Kiev och där har man genomfört många lyckade projekt under de senaste åren, särskilt åtgärder som förbättrat energieffektiviteten. I Ryssland är gasen billig vilket inte uppmuntrar till att minska på konsumtionen.

DE NORDISKA FINANSIERINGSINSTITUTETEN NORDISKA INVESTERINGSBANKEN (NIB) OCH NORDISKA MILJÖFINANSIERINGSBOLAGET (NEFCO)

NIB är ett nordiskt – baltiskt finansieringsinstitut som finansierar projekt som förbättrar konkurrenskraften och miljön i de nordiska och baltiska länderna. Banken har utlåningsverksamhet också utanför medlemsländerna. Banken grundades år 1976 och den finansierar både privata och offentliga infrastrukturprojekt. Alla projekt genomgår en hållbarhetsprövning. NEFCO verkar i samma utrymmen i Helsingfors som NIB och har en nära förankring till banken. Både NIB och NEFCO har haft en viktig roll i arbetet för Östersjöns miljö.

FOTO: NORDISKA INVESTERINGSBANKEN

Vodokanal i S:t Petersburg uppfyller i dag Östersjökommissionens strikta gränsvärden på utsläppen av fosfor och kväve.

Vattenbolaget Vodokanal S:t Petersburg

I oktober 2017 firades Vodokanals 159 årsdag. Vattenbolaget ansvarar för färskvattenförsörjningen och avloppsvattenreningen i S:t Petersburg. Under de senaste decennierna har Vodokanal satsat stort på avloppsvattenreningen. Den förbättrade avloppsvattenreningen i S:t Petersburg betraktas som den största framgången i Östersjöregionens miljösamarbete.

Felix Karmazinov var Vodokanal S:t Petersburgs generaldirektör 1987-2016. Fr.o.m. oktober 2017 är hans titel Strategisk programkoordinator. Jag träffade Felix Karmazinov den 29 juni 2016 i hans arbetsrum på Vodokanal. Jag har träffat honom många gånger under årens lopp, för det mesta i samband med evenemang som Vodokanal ordnat i S:t Petersburg. Han har personligen haft en stor betydelse för den positiva utvecklingen av vattenreningen i S:t Petersburg, vilket också många av dem jag talar med betonar. Han betraktas som en person med goda kontakter till Rysslands ledning. I oktober 2016 kom beskedet att Felix Karmazinov avgår från sin chefsposition. Följande dag meddelades att Evgenij Tselikov blir ny direktör för Vodokanal och att Felix Karmazinov fortsätter arbeta som rådgivare för S:t Petersburgs guvernör med ansvar för kommunal infrastruktur.

Karmazinovs intresse för Östersjön väcktes redan som barn. Han föddes på Kronstadt som är en ö utanför S:t Petersburg. Han berättar att han har följt med hur Finska vikens miljötillstånd har förändrats men att han också sett hur miljötillståndet nu håller på att bli bättre. Finska viken och Östersjön är mitt liv, säger Felix Karmazinov.

– Vi skördar nu frukterna av det internationella samarbetet. Det råder inget tvivel om att dessa resultat inte skulle ha uppnåtts utan ett internationellt samarbete. Förändringen har skett under en kort tid, under de senaste 25 åren. S:t Petersburgs vattenverk och staden S:t Petersburg har förändrats på ett avgörande sätt. Jag anser att de val vi gjort har varit de rätta. Miljöproblem kan inte lösas i en sluten omgivning. Internationellt samarbete är inte en enkel sak. Det är inte lika lätt som mellan

två människor. Allt samarbete måste vara ömsesidigt. Det fungerar inte heller så att man samarbetar mellan länder men inte människor emellan. Samarbete innebär en växelverkan mellan dem som samarbetar.

Felix Karmazinov säger att relationerna mellan dem som samarbetar ska vara vänskapliga men sakliga.

– Det måste finnas ett förtroende men man behöver inte omfamna varandra. Jag vill betona att relationerna till finländarna för det mesta har varit vänskapliga.

Felix Karmazinov anser att Vodokanal har lyckats skapa en struktur som intresserar alla. Det finns fortfarande saker som måste göras men största delen av vägen har Vodokanal redan gått. Förändringen som skett handlar inte bara om att man har åtgärdat miljöproblemen utan också om en minskad vattenkonsumtion. Vattentariffen i S:t Petersburg är på en rysk medelnivå och ingen beklagar sig över det, säger Karmazinov. Vattenkonsumtionen i S:t Petersburg har sjunkit och är på den lägsta nivån i hela Ryssland.

En del av framgången beror på verksamheten vid barnens miljöcentrum. Under de gångna 15 åren har nästan alla barn i S:t Petersburg besökt miljöcentret, vilket har bidragit till en ökad miljömedvetenhet och till att vattenkonsumtionen har sjunkit.

Vad önskar ni att ska ske i fortsättningen?

– Först av allt så måste vattenkonsumtionen ytterligare minska, man måste optimera vattentarifferna. På det sättet får man människorna att förhålla sig sparsamt till vattenkonsumtionen. Där har vi fortfarande en ganska stor reserv. Idag renas 98,4 % av avloppsvattnet och målet är att 100 % ska renas. Den sista 1,5 procenten är utmanande. Det behövs en hel del kapital för detta och jag tror att målet kan uppnås år 2025.

– Våra miljöförbättringar begränsar sig inte till att minska på fosforutsläppen. Redan nu uppnår vi HELCOM:s rekommendationer. Det är sannolikt att HELCOM skärper sina riktvärden och då måste vi beakta det.

– Mikroplaster, mediciner, gifter som anrikas i organismer och djur - allt det är problem och det är möjligt att framtiden för med sig nya miljöproblem som vi inte ännu pratar om. Jag är säker på att temat "vatten och människan" alltid kommer att vara aktuellt, säger Karmazinov.

Behandlingen av slammet som uppstår under vattenreningsprocessen är en stor fråga som inte är löst på ett tillfredsställande sätt, menar Karmazinov.

– Vi bränner slammet i ugnar och dessa ugnar borde förnyas. Problemet är vad vi ska göra med askan som uppstår vid förbränningen. Vi har deponeringskapacitet för 5-7 år framåt, maximalt för 10 år. Tillsammans med forskare försöker vi hitta en lösning på problemet. Askan klassificeras som problemavfall. Det bildas mycket aska och den måste behandlas på något sätt eftersom vind och vatten sprider ut aska som deponeras i högar. Askan måste transporteras bort från vattenreningsverken, eftersom utrymme att deponera där inte finns.

Många är oroad för att utsläpp från Krasnyj Bor ska förorena floden Neva och Vodokanalens vattenintag ligger nedanför Krasnyj Bor. Vodokanal ansvarar också för stadens färskvatten. Jag frågar av Felix Karmazinov hur stort problem Krasnyj Bor är för S:t Petersburg men han vill inte svara på frågan utan påpekar att han inte har den rätta yrkeskunskapen för att svara. Han tillägger att han hoppas att man hittar en lösning för Krasnyj Bor.

Ett problem för Vodokanal är att elpriset har stigit i Ryssland. Karmazinov säger att Vodokanal har minskat på energiförbrukningen men att energieffektiviseringen ytterligare måste förbättras. Vodokanal har nästan nått en västerländsk nivå

men det finns fortfarande möjligheter att effektivisera överallt.

År 2017 firas miljöåret i Ryssland, vad innebär det för Vodokanal?

– Allt tänkbart från smått till stort. Centrala S:t Petersburgs slamförbränningsanläggning ska förnyas. Det finns fortfarande rör som mynnar rakt ut i vattendrag som måste stängas. En ny dricks-vattenlinje ska byggas i centrala S:t Petersburgs vattenreningsverk. Vi har stora program och hur de förverkligas återstår att se, avslutar Felix Karmazinov.

Seppo Kiiskinen är teknisk direktör vid konsultbolaget Ekovod som följer med vattenreningsprocesserna i Vodokanalens avloppsreningsverk. En solig dag i början av juni 2016 visar Seppo Kiiskinen mig runt i centrala S:t Petersburgs avloppsreningsverk. Seppo Kiiskinen har arbetat med vattenskydd hela sitt liv och har under de senaste tio åren bott i S:t Petersburg där han arbetat för konsultbolaget Ekovod som ägs av Vodokanal och NEFCO. Seppo Kiiskinen har för flera år sedan uppnått pensionsåldern, men har trots det fortsatt jobba för Ekovod.

– Den här historien börjar från ett samarbete mellan S:t Petersburg Vodokanal och Helsingfors vatten under åren 1995-2005. I början av 90-talet var jag ofta här i S:t Petersburg som inbjuden föreläsare om avloppsvattenrening. Karmazinov var ny vid Vodokanal, honom träffade jag första gången år 1991. I S:t Petersburg förvånade man sig över den vattenreningsteknik vi använde oss av i Finland. I Ryssland var järn klassificerat som avfall som det var förbjudet att släppa ut i vattnet. I Finland användes järn för att fälla ut fosfor ur avloppsvattnet. Ryssarna förvånade sig över att vi förorenade vattnet med järn, berättar Seppo Kiiskinen.

År 2002 beslöt man sätta sydvästra vattenreningsverket i skick. Felix Karmazinov bad Seppo Kiiskinen komma till Vodokanal för att övervaka byggandet

Luftningsbassäng på Vodokanal's avloppsreningsverk i S:t Petersburg.

FOTO: NORDISKA INVESTERINGSBANKEN

Cirka 98,4 procent av allt avloppsvatten i S:t Petersburg renas effektivt tack vare en systematisk uppgradering av Vodokanals reningsverk.

av avloppsreningsverket. Seppo Kiiskinen arbetade vid den tiden som driftschef vid Helsingfors vatten och år 2003 flyttade han till S:t Petersburg för ett tidsbundet uppdrag. Han ansvarade för att bygget framskred och för överföringen av finansieringen till entreprenörerna Skanska, NCC och YIT. Projektet blev färdigt år 2005.

– Följande skede var att köra i gång hela avloppsreningsverket och jag blev tillkallad som rådgivare. Jag uppgjorde instruktioner för startprocessen. Ekovod grundades den 26 mars 2005 och Esa Ovaskainen blev verkställande direktör. Jag var mest intresserad av det tekniska och blev teknisk direktör. Det har inte varit enkelt att leda den här typens verksamhet, myndigheterna och skatteinspektörerna försvårar vårt arbete. Först var det svårt för oss att få avloppsvattenreningen att fungera tillräckligt bra då de inte ville låta oss dosera järn i reningsprocessen. Då Karmazinov tillät användningen av järn år 2007 så fick vi ner fosfor-

nivån till 0.3 milligram fosfor per liter. Kvävenivån fick vi genast ner till målsättningsnivån. Vi höll till i sydvästra reningsverket. Där skolade vi personal och då maskinerna gick sönder fick vi hjälp från Sverige. I något skede gick det upp för Felix Karmazinov att sydvästra S:t Petersburgs avloppsreningsverk fungerar exemplariskt och då beslöt han att alla andra reningsverk också skulle sättas i skick.

Utvecklingen gick snabbt. År 2008 övervakade Ekovod alla avloppsreningsverk i S:t Petersburg. Flera finska organisationer bidrog med stöd när reningsverken renoverades, berättar Kiiskinen.

– Vi delade in anläggningarna i tre grupper under reparationsprocessen beroende på hur omfattande reparation som krävdes för att sätta dem i skick. Vi har haft en klar prioriteringsordning: Först reparerar vi de enklare och sedan de svårare. Pöyry har varit med i arbetet men det är vi som har lett

det. Förutom de månatliga uppföljningsrapporterna gör vi en årlig rapport där vi sammanställer informationen från alla åtta avloppsreningsverk. Motsvarande rapportering görs inte ens i Finland. Idag är reningen effektiv och HELCOM:s rekommendationer uppfylls. Men kostnaderna är en utmaning.

– När resultaten är väldigt goda finns det en risk för att man minskar på kemikalieanvändningen för att spara på kostnader. Det finns en typisk rysk motstridighet i detta. Man framskrider ändå i rätt riktning och det har steg för steg blivit bättre. I östra Finska viken kan man märka en förbättring av miljötillståndet. Avloppsvattennätet växer och vattenkonsumtionen har minskat då vattenförbrukningen har blivit avgiftsbelagd. Det betyder att vattenreningskapaciteten räcker till och man slipper leda vatten förbi vattenreningsprocessen, vilket man fortfarande ibland gör under stora reparationer, suckar Kiiskinen.

– Det skulle inte vara möjligt i Finland. Jag har tyvärr inte kunnat påverka den saken. Det skulle vara vettigare att reparera en bassäng åt gången, men här stänger man hela linjen under reparationsarbeten.

Det renade vattnet leds ut i viken innanför Kronstadt, förutom från två avloppsreningsverk som finns utanför Kronstadt. Slammet som uppstår under processen bränns, men förbränningskapaciteten är för närvarande inte tillräcklig. Seppo Kiiskinen beskriver utmaningarna i projektet.

– Det skulle behövas mera förbränningskapacitet eftersom förbränningen är det enda alternativet då mängden slam är så stor. Man kan inte transportera slammet med lastbilar genom S:t Petersburg. Energieffektiviteten borde förbättras. Automation skulle vara en lösning. Inloppspumparna som används här är urgamla och med hjälp av modernare pumpar kunde energiförbrukningen minska drastiskt. Ett problem är att en del av pengarna vid investeringar alltid går i fel ficka. För

pengarna som användes för att köpa helt onödiga reservkraftmaskiner skulle man i stället kunna köpa många nya inloppspumpar.

På senare tider har Ekovod stött på problem. Först var det sanktionerna och nu också ekonomiska problem. Seppo Kiiskinen är osäker på hur länge Vodokanal har råd att finansiera Ekovods verksamhet. Samtidigt är han orolig för vad som händer om Ekovod försvinner.

– Sannolikt är att rapporteringen upphör. Här är kulturen den att om någon frågar hur det går så svarar man att det går bra fastän det skulle gå åt skogen. Kunnandet kommer ganska snabbt att försvagas om de internationella kontakterna bryts. Väldigt få talar engelska här och kontakterna med Helsingfors vatten har också minskat. Risken är stor för att här inte mera kommer att finnas finländare efter att Karmazinov lämnar Vodokanal. "Jag tar ifrån dig ditt pass så att du inte kan åka härifrån", sade Karmazinov till mig nyligen. Han vet att vår rapportering tvingar avloppsreningsverken att åtgärda fel och brister. Jag förvånar mig också över utbildningen i Ryssland då kunskapsnivån är så svag bland dem som arbetar här. Man anställer inte heller sommarjobbare som skulle kunna utveckla sin kunskap. Många gånger har jag förundrat mig över att då det finns så många formers samarbete, så hur kommer det sig att just det här samarbetet håller på att slockna?

RENINGEN AV AVLOPPSVATTNET I S:T PETERSBURG

Ekovod bedömer att deras verksamhet i S:t Petersburg effektiviserar reningen av avloppsvattnet med ca 2-5 procentenheter. I fosfor- och kvävemängder motsvarar effektiveringen 100-250 ton fosfor och 600-1500 ton kväve per år. En bättre uppfattning om mängderna får man genom att jämföra med de sammanlagda utsläppen från Viksbacka reningsverk i Helsingfors och Finno reningsverk i Esbo. Där är belastningen av det renade avloppsvattnet 32 ton fosfor och 1027 ton kväve per år. Mängden inkommande avloppsvatten till alla vattenreningsverk i S:t Petersburg är 800 miljoner kubikmeter per år. Avloppsvattnet innehöll 2016 sammanlagt 4780 ton fosfor och 29 210 ton kväve. För tillfället är renings-effekten i S:t Petersburgs avloppsreningsverk 96 % för fosfor och 74,6 % för kväve. I det renade vattnet som rinner ut i Finska viken finns 182 ton fosfor och 7420 ton kväve per år.

Miljöministeriet i Finland

Finlands miljöministerium har alltid haft en aktiv och pådrivande roll i Östersjöregionens miljösamarbete. Man har alltid insett att det som händer i vårt närområde påverkar miljön och människor i Finland.

Kristiina Isokallio arbetar som råd för internationella ärenden vid miljöministeriet i Finland. Hon har arbetat med närområdessamarbete sedan 1989 och skötte kontakterna till de baltiska länderna och Polen fram till år 2001. Isokallio är ansvarig för miljösamarbetet med Ryssland. Hon talar ryska och har kontakter till miljökommittén i S:t Petersburg.

– S:t Petersburgs naturresurs- och miljökommitté är den ansvariga administrativa enheten. Längre hade Helsingfors, Åbo och S:t Petersburg ett nära samarbete städerna emellan, Åbo var särskilt aktiv. Frågor som varit aktuella är miljöfostran, naturskyddet, klimatförändringen och luftkvaliteten. Andra frågor som vi diskuterat är hanteringen av problemavfallet och övrig avfallshantering, förorenade mark-områden och vattenskyddet.

Finländska företag har alltid varit viktiga samarbetspartner i miljösamarbetet med Ryssland. Miljöministeriet har fungerat som en kanal för att förmedla den nationella finansieringen till projekt som företag har utfört. Ministeriet har också fungerat som initiativtagare och tillsammans med Sverige gjordes en strategi för utvecklingen av S:t Petersburgs vattensektor i början av 2000-talet.

– Vår avsikt var att kartlägga vilka åtgärder som behövde vidtas för att S:t Petersburg skulle uppfylla HELCOM:s utsläppsmål. Västerländska konsultbolag gjorde strategin och det var bra att vi deltog i arbetet. Det innebar att vi var med både då projekten startade och genomfördes, vilket gav oss möjligheten att följa med att investeringarna var miljömässigt fungerande. Det har också erbjudit möjligheter för många finländska företag inom vattenskyddet. Tack vare strategin var det också

lättare att locka med internationella samarbetspartner och finansiärer, vilket var särskilt viktigt under 90-talet. Efter det har Vodokanal's rykte förbättrats så mycket att man inte mera särskilt har behövt locka finansiärer.

När Sovjetunionen upplöstes och HELCOM:s task force gjorde upp en förteckning över de värsta förorenarna, gjordes också en intern arbetsfördelning mellan finansiärerna som deltog.

– Finland som är nära Ryssland samarbetar i första hand med S:t Petersburg och Estland och Sverige samarbetar med Lettland och Danmark med Litauen. Sverige har också haft ett bilateralt samarbete med Kaliningrad, vilket Finland inte har haft.

I början var Rysslands intresse lamt. Det var en stor skillnad jämfört med de baltiska länderna där man snabbt ville få förbättringar gjorda och där man hade som mål att snabbt ansluta sig till EU. Rysslands inställning var att då ekonomin var dålig så borde man inleda ett samarbete med annat än miljöfrågor. Miljöministeriet gjorde lika i Ryssland som i de baltiska länderna. För att väcka intresset för projekten så kombinerades dricksvatten- och avloppsvattenreningen så att båda elementen ingick i projekten. Finlands stöd riktades till avloppsvattenreningen. I Ryssland handlar det om att väcka intresset hos den person som har befogenhet att fatta beslut om att ett projekt. Om det saknas en projektägare, d.v.s. någon som bär ett ansvar på lokal nivå, så misslyckas projektet. Krasnyj Bor är ett sorgligt exempel på det, säger Kristiina Isokallio.

Hur har EU-sanktionerna inverkat på miljö-samarbetet?

– Inga nya projekt planeras inom nordliga dimensionens miljöpartnerskap. Ett problem är den dåliga ekonomin i Ryssland. Jag tror att det inverkar ännu mera än sanktionerna. Två planerade projekt skrinlades nyligen på grund av den dåliga eko-

nomin, det ena gällde ett utvecklingsprojekt för Leningradregionens jordbruk och det andra ett utvecklingsprojekt för Murmansks vattenförsörjning.

Isokallio hoppas att utvecklingen av vattensektorn utvidgas till hela nordvästra Ryssland, och att miljökunskapen och informationen förbättras.

En förutsättning är en ökad öppenhet i Ryssland och en pålitlig och riktig information om miljötillståndet.

– Vi har försökt påverka myndigheterna i S:t Petersburg genom att erbjuda utbildning för att utveckla metoderna och för att informera invånarna i realtid om luftkvaliteten. Tyvärr hemlighålls en del information för invånarna. Hur det blir i framtiden beror på hur framtiden allmänt taget utvecklas i Ryssland.

Det finska miljöministeriet har bland annat försökt inspirera de ryska myndigheterna att förbättra miljöupplysningen, berättar Kristiina Isokallio. Men den ekonomiska situationen är en bromskloss.

– År 2005 hade vi utarbetat ett uppföljnings- och övervakningsprogram för Krasnyj Bor. Allt var klappat och klart då Moskva meddelade att det inte blir något av projektet. Människor prioriterar annat än miljön då ekonomin är dålig. En medlem i miljökommittén undrade om jag inte förstår att bostädernas värde sjunker om folket får veta hur förorenad luften i deras stadsdel är!

Isokallio säger att det är viktigt att miljöministeriet har kontakter i S:t Peterburg. Ibland kan det handla om att miljöministeriet behöver få någon uppgift och då kan de be om den direkt från S:t Petersburg. Den officiella vägen via Moskva är ofta både besvärlig och långsam.

Kai Myrberg är ledande forskare vid Finlands miljöcentral. Han har tidigare bl.a. arbetat vid Havs-forskningsinstitutet. Havsforskningen och arbetet med vetenskapliga artiklar och verk om Östersjön har sysselsatt honom under hela hans karriär.

År 2014 ledde han temaåret för Finska viken som genomfördes som ett trepartssamarbete mellan Finland, Ryssland och Estland. Under året ordnades många evenemang som involverade ministrar, forskare, samhällspåverkare och gräsrotter. Särskilt stor tyngd lades på främjandet av forsknings-samarbetet mellan de tre länderna.

– Det viktigaste resultat av året var den lägesbedömning över miljötillståndet i Finska viken som forskarna i de tre länderna gemensamt utarbetade. Genom den får beslutsfattarna tillgång till den färskaste informationen om havets tillstånd. Viktigt var också fördjupandet av dialogen mellan beslutsfattare, medborgare och medborgarorganisationer. Under året genomfördes ett program för miljöfostran som riktade sig till unga. Ett mål med året var att nå ut till nya intressegrupper och utveckla nätverket för skyddet av Finska viken med tanke på framtiden, berättar Myrberg.

Den spända politiska situationen påverkade genomförandet av Finska viken-året mindre än befarat. Ett planerat möte mellan de tre ländernas presidenter uteblev liksom planerade ministerträffar. Kai Myrberg bedömer att den politiska krisen de facto innebar att det fanns ett större intresse för ett samarbete kring miljöfrågor med Ryssland. I Finland intresserade sig både riksdagens miljöutskott och utrikesutskott för temaåret. Också i Sverige väckte Finska viken-året intresse både på Almedalsveckan och i ett Östersjötilfälle på Dramaten i samband med Kungens 70-årsfirande.

Kai Myrberg anser att övergödningen fortfarande är det största miljöhotet mot Östersjön. På sikt kommer klimatförändringen att påverka Östersjön, även om dess konsekvenser inte ännu märks tydligt.

– Det enda sättet att lösa det är att minska på den stora externa belastningen. Det begränsade utbytet av vatten mellan Nordsjön och Östersjön, vattnets starka skiktning och de stora algblom-

FOTO: PATRIK RÅSTENBERGER

Enligt bedömningar av oceanografer vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut SMHI är omkring 15 procent av Östersjöns havsbottnar syrefria och döda på grund av övergödningen.

ningarna som leder till syrebrist är fenomenen som stärker den interna belastningen. Den interna belastningen innebär att fosfor som finns bunden till bottensedimentet löser sig i vattnet. Det är en kemisk process som sker då vattnet vid botten är syrefritt. Denna onda cirkel måste lösas, men det finns inga enkla trollkonster för det.

– Vad gäller klimatförändringen förutspår man att salthalten i Östersjön kommer att sjunka vilket ökar stressen hos havslevande arter och

kan begränsa deras utbredningsområde dramatiskt. Temperaturhöjningen av vattnet påverkar Östersjön på många sätt. Växtperioden förlängs och syreförbrukningen ökar, vilket leder till större problem med syrefria botten. Istäcket minskar, blir tunnare och isperioden förkortas, vilket påverkar vikarsälens fortplantning. Mera regn leder till större urlakning av näringsämnen till havet och motverkar effekten av åtgärder som minskar utsläppen till miljön, säger Kai Myrberg.

Helsingforskonventionen HELCOM

HELCOM är det äldsta samarbetsorganet för skyddet av Östersjöns miljö. HELCOM:s arbete har fortsatt utan avbrott trots den ökade politiska spänningen i regionen. Nästa ministermöte ordnas i mars 2018.

Monika Stankiewicz är Helsingforskonventionens (HELCOM) generalsekreterare. Efter studier i kemi vid universiteten i Potsdam och Gdansk började Monika Stankiewicz arbeta vid polska miljöministeriet och kom via sitt jobb i kontakt med HELCOM första gången. Några år senare blev hon anställd vid HELCOM:s sekretariat i Helsingfors för att sköta sjöfartsärenden. Sedan år 2014 är Monika Stankiewicz generalsekreterare för HELCOM. Jag träffade henne på HELCOM:s sekretariat på Skatudden i mars 2016. Hon berättar att samarbetet mellan HELCOM och EU idag är mycket gott, vilket inte var självklart från början.

– Förståelsen för en regional strategi för Östersjön har ökat under de senaste åren och inställningen är idag mycket positiv. Under det första mötet om EU:s ramdirektiv för marina miljön som jag deltog i fördes en debatt om HELCOM alls skulle tillåtas delta. Idag har vi en stående inbjudan till dessa möten och ett mandat att representera flera av HELCOM:s samarbetspartner.

Vi har mycket att erbjuda EU i form av teknisk expertis och kommissionen ser gärna Östersjöregionen som ett pilotområde där nya tekniska lösningar tas fram och utvecklas. Samarbetet mellan EU och HELCOM är ett tekniskt samarbete, inte politiskt. Det är viktigt att poängtera det eftersom alla HELCOM:s medlemsländer utom Ryssland också är medlemmar i EU. Ryssland har ingenting emot att HELCOM utför en del mätningar och konsekvensbedömningar enligt metoder som EU-direktivet förutsätter så länge det handlar om helt tekniska ting. Ryssland är en av de största förespråkarna för HELCOM samarbetet. De har ett långsiktigt perspektiv och försvarar HELCOM i alla sammanhang.

Har de försämrade politiska relationerna mellan EU och Ryssland påverkat HELCOM:s arbete?

– Alla vet att det finns behov av samarbete kring dessa frågor. Jag tror att medlemsländerna ser pragmatiskt på situationen och är glada för att HELCOM finns som en plattform utanför den politiska sfären. I HELCOM kan länderna fortfarande träffas och arbeta tillsammans. De övriga länderna har eventuellt lite mindre tålamod än tidigare med Rysslands långsamma processer. Hittills har Ryssland deltagit aktivt i HELCOM:s arbete och arbetsgrupper samt levererat data och uppgifter som tidigare. På lång sikt ser jag en risk ifall intresset från den ryska sidan skulle minska och Ryssland skulle sacka efter de övriga länderna i stora frågor och projekt. Frågan om utebliven EU-finansiering av projekt samt hur det blir med Rysslands fortsatta intresse och motivation för internationellt samarbete är frågor av politiskt intresse. Ryssland följer noggrant med allt som sker internationellt. De är alltid pålästa och informerade om diskussioner som förts på olika möten.

Monika Stankiewicz lyfter fram Nordliga dimensionens miljöpartnerskap NDEP som HELCOM:s viktigaste samarbetspartner. NDEP är central för miljödialogen mellan EU och Ryssland, menar hon.

– Utan NDEP skulle vi vara tvungna att kämpa mycket mera för att förverkliga projekt i Ryssland och jag kan inte se hur vi skulle kunna klara av det. NDEP har funnits länge och det är tryggt att veta att det finns en professionell finansiell enhet som med sin verksamhet stöder HELCOM:s prioriteringar. Andra viktiga samarbetspartner är Internationella Havsforskningsrådet och Nordiska ministerrådet. Baltfish är en EU-organisation som vi vill ha mera samarbete med i framtiden. EU:s regionala strategi för Östersjöregionen (EUSBR) har en särskild roll även om det inte är en institution. För mig är det fortfarande oklart vilken roll EU:s Östersjöstrategi spelar för projektverksamheten i Östersjöregionen. Till en början fungerade varken metoderna för att ta fram områden som man ville prioritera eller koordineringar av projekten för att undvika en dubblering av åtgärder. I HELCOM har vi en klar bild av hur projekt samverkar och en ansvarsfördelning för projekten.

Vi försöker involvera EU i våra projekt för att undvika dubbelt arbete. Samarbetet med EU:s regionala Östersjöstrategi och HELCOM borde vara ömsesidigt så att båda parterna skulle ha glädje av det, säger Stankiewicz.

En utmaning för HELCOM har varit att organisationen ställvis har haft för många parallella budskap, vilket har gjort det svårt att få tillräckligt med politiskt stöd för arbetet. Stankiewicz vill förbättra HELCOM:s kommunikation och på det sättet bättre nå ut till ministrarna med HELCOM:s budskap.

– Vi följer med trender och frågor som är aktuella i länderna. Just nu handlar det mycket om blå ekonomi. Det innebär ett samarbete med industrin och företagsvärlden för att befrämja miljömässigt hållbara lösningar för all den ekonomiska verksamhet som havet möjliggör, framförallt för sjöfarten, energiproduktionen och fiskodlingen. Vårt mål är att skapa en gemensam uppfattning om den bästa tillgängliga teknologin och de effektivaste metoderna. Tillsvidare har länderna sina egna principer och tillämpningar som varierar mycket. Beträffande klimatförändringen anser vi att större uppmärksamhet måste fästas vid jordbruket då de regniga perioderna förlängs och avrinningen till vattendragen ökar. Östersjöländerna har insett att klimatförändringen pågår men länderna är fortfarande ganska ovilliga att förbinda sig till åtgärder.

Frågan om fysisk planering i kust- och havsområden är mycket aktuell för HELCOM just nu på grund av EU:s direktiv om fysisk planering, berättar Monika Stankiewicz. Det handlar om att planläggare bör ha information och utredningar om hur olika typer av verksamhet påverkar omgivningen redan i planeringsskedet. Data och bedömningar måste kunna tydas av dem som ansvarar för den fysiska planeringen. Frågor som kommer att vara centrala under de närmaste åren är hur länderna konsulterar planläggarna och också hur länderna förhåller sig till verksamhet som har en gränsöverskridande inverkan på miljön. Polen planerar till

exempel lagring av koldioxid under Östersjön, och Monika Stankiewicz ser att HELCOM kan ha en roll i denna fråga.

HELCOM:s handlingsplan för Östersjön (BSAP) godkändes år 2007 och borde enligt planen vara genomförd år 2021 men uppföljningen av den är försenad, berättar Stankiewicz. Målsättningen är att bedömningen av fortsatta åtgärder ska underlättas med hjälp av noggrannare verktyg och metoder.

Leonid Korovin var en av eldsjälarna i Rysslands HELCOM arbete och en spindel i nätet i det internationella miljösamarbetet i St. Petersburg. Han var direktör för konsultföretaget "Ecology and Business" i S:t Petersburg. En dag i slutet av april 2016 träffade jag honom på hans kontor i närheten av metrostationen Tjernaja. Leonid Korovin avled sommaren 2017 i sviterna av en långvarig sjukdom.

– Jag deltog första gången i ett HELCOM möte år 1988 under Sovjettiden, berättade Korovin. Jag arbetade då inom massa- och pappersbruksindustrin. HELCOM försökte ta fram kriterier för utsläpp av massa- och pappersindustrin och jag fick en inbjudan till mötet. Efter Sovjetunionens fall bytte jag jobb och då bestämde jag mig för att börja jobba mera med HELCOM. Jag samarbetade med miljökommittén i S:t Petersburg under Sovjettiden och har samarbetat med miljöministeriet och naturresursministeriet efter det. Min organisation Ecology and Business har varit till stor nytta för ministerierna, men det har inte alltid varit lätt för oss. Vi har ingen regelbunden finansiering och ministerierna har gett oss varierande uppdrag. Samarbetet mellan Ecology and Business och HELCOM är inte ett officiellt samarbete men vi har skapat goda kontaktytor. Inom HELCOM har jag haft olika uppgifter och bl.a. lett flera arbetsgrupper. Nuförtiden deltar jag i HELCOM:s styrgruppsmöten som representant för Ryssland.

År 1996 utsåg HELCOM den 22 mars till den internationella Östersjödagen. Inspirerad av det tog

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

Strandvy i Rickul, nordvästra Estland. Övergödningen gynnar framväxten av trådalger och igenslammade havsbottnar som i sin tur försämrar fiskarnas lekområden.

Korovin initiativet till Baltic Sea Days i S:t Petersburg. Evenemanget ordnades första gången på Östersjödagen år 2000.

– År för år växte evenemanget och år 2002 deltog HELCOM i Baltic Sea Days för första gången. Evenemanget stöds av sponsorer, bl.a. Finland, Sverige, Tyskland, EU, HELCOM, S:t Petersburg stad, Leningradregionen och Vodokanal. Också en del företag, bl.a. Nordstream, har sponsorerat. Deltagarmängden varierar och år 2016 hade vi över 700 deltagare, varav 100 var utländska gäster. Ett viktigt återkommande tema är HELCOM:s aktiviteter och genomförandet av HELCOM:s aktionsplan för Östersjön. Nya frågor under de senaste åren är läkemedel i avloppsvatten, fysisk planering av havsområden och fiskodlingar. Det är viktigt att evenemanget är så öppet som möjligt även om frågorna som diskuteras är svåra.

Korovin berättade att Ecology and Business största förtjänst är att företaget har skapat ett nätverk av experter i nordvästra Ryssland.

– Vi försöker aktivt involvera de olika parterna och personerna i HELCOM:s arbete. Då ministeriet vänder sig till oss för att få förslag på experter för HELCOM:s arbetsgrupper kan vi föreslå någon ur det expertnätverk som vi skapat. Ecology and Business blev ombedd av den dåvarande vice miljöministern Majdanov att uppgöra den ryska planen för genomförandet av HELCOM:s aktionsprogram. Vi skrev planen och den godkändes av flera ministerier. Men sedan satte finansministeriet tyvärr stopp för planen och utan pengar kunde vi inte förverkliga den. Nu använder vi den som en vägkarta, ingenting annat. I planen finns alla betydande föroreningskällor i nordvästra Ryssland upptecknade. I november 2017 efter Korovins död har Ecology

and Business' verksamhet upphört, men HELCOM har meddelat att Baltic Sea Days ska få en fortsättning.

I maj 2017 tog HELCOM Maritime Working Group, arbetsgruppen för miljöfrågor inom sjöfarten, emot den Åländska Östersjöfondens huvudpris på 20 000 euro. **Jorma Kämäräinen** som är ledande sakkunnig vid Trafiksäkerhetsverket Trafi, har varit medlem i HELCOM Maritime sedan 1995, under de senaste åren som viceordförande. Efter avslutad skeppsbyggnadsutbildning år 1980 arbetade han inom varvs-, offshore- och rederiindustrin. Till dåvarande Sjöfartsverket, numera Trafi kom han år 1995 och har sedan dess helt och hållet arbetat med miljöfrågor.

– Tack vare HELCOM har Östersjön fått status som ett specialområde där strängare miljöregler för sjöfarten gäller än för andra havsområden. HELCOM Maritime var ett viktigt forum för beredningsarbetet av ansökan till Internationella sjöfartsverket IMO som fattar beslut om globala sjöfartsregler.

Redan på 1990-talet arbetade HELCOM med att begränsa luftföroreningar från sjöfarten. Den högsta tillåtna svavelmängden i bränsle begränsades till 1,5 %. År 2015 trädde strängare regler om svavelutsläpp i kraft som begränsade svavelmängden i fartygsbränsle till 0,1 % på Östersjön. Det innebär att alla fartyg som trafikerar på Östersjön antingen måste övergå till lätt brännolja eller ta i bruk svavelrenare.

– Tekniskt gick genomförandet av svaveldirektivet bra trots att många kritiserade beslutet. På grund av att oljepriset sjönk, steg inte bränslekostnaderna nämnvärt. Nu har IMO beslutat införa en svavelgräns på 0,5 % globalt och prisskillnaden mellan en svavelhalt på 0,1 % och 0,5 % i bränslet är ganska marginell.

För kvävedioxidens del gjorde HELCOM Maritime år 2008 ett beslut om att börja arbeta för att utse Östersjön till ett s.k. NECA-område (NOx Commission Control Area) med strängare gränsvärden

för kväveoxidutsläpp från dieselmotorer. Förslaget godkändes år 2012 av HELCOM men av politiska orsaker sköts genomförandet upp. Många av HELCOM:s medlemsländer ville att gränsvärdena för Nordsjön skulle ändras samtidigt. År 2016 hade länderna enats om strängare gränsvärden också för Nordsjöns del och en ansökan till IMO kunde äntligen lämnas in. I praktiken betyder det att utsläppsgränserna för kväveoxider blir 80 procent strängare i Östersjön än globalt. På lång sikt innebär NECA beslutet en minskning på ungefär 10 000 ton kväve till havet årligen jämfört med nuläget.

– Nya fartyg måste ta i bruk katalysatorer eller byta till LNG-bränsle. För sjöfartsindustrin är det inte helt nytt, eftersom ett NECA-område redan finns i Kanada och USA i Nordamerika. Beslutet gäller bara nya fartyg och övergången sker därför över en längre tid.

I slutet av 1990-talet lyckades HELCOM driva igenom ett krav på obligatorisk tömning av fartygsavfall i hamn och ett "no special fee" system. Det innebär att en avfallsavgift uppbärs av fartyg oberoende av om fartyget lämnar avfall i hamnen eller ej. Hittills har alla fartyg och båtar haft rätt att släppa ut toalettavfall på internationellt vatten utanför den ekonomiska zonen, d.v.s. 12 sjömil utanför det yttersta landområdet längs kusten. År 2010 gav HELCOM länderna ett förslag till IMO om att passagerarfartyg ska ha strängare krav för behandlingen av toalettavloppsvattnet än andra fartyg. Frågan blev aktuell efter att den finska dagstidningen Helsingin Sanomat skrivit ett reportage om att kryssningsfartygen mellan Helsingfors och Tallinn släpper ut toalettavfallet direkt i havet.

– Reportaget väckte starka reaktioner och ledde till att Finland tog initiativ till ett totalförbud av toalettutsläpp från fartyg i havet. Förslaget var att toalettvattnet renas på fartyget eller alternativt att fartygen tömmer toalettvattnet i land i hamnarna därifrån det leds till städernas reningsverk. Efter många års förhandlingar enades HELCOM länderna om förslaget och en ansökan till IMO

Sjöfartsorganisationen IMO förbjöd 2006 utsläpp av toalettavatten från kryssningsfartyg. Förbudet träder i kraft 2021.

lämnades år 2010. Efter några års förhandlingar godkände IMO förslaget år 2016. De nya reglerna träder i kraft för samtliga passagerarfartyg år 2021 och för nya fartyg redan år 2019. Ryssland beviljades en längre övergångstid så att regeln gäller fartyg som kör direkt till S:t Petersburg först från år 2023. Förbudet att tömma toalettavfall i havet gäller alla fartyg som har certifierats för fler än 12 passagerare, både handelsfartyg, bilfärjor och passagerarfartyg. Genom den här åtgärden minskar utsläppen av fosfor med ungefär 60 ton och utsläppen av kväve med ungefär 200 ton. Mängden näringsämnen är förhållandevis liten men man anser att det är viktigt att också sjöfartssektorn drar sitt strå till stacken.

Vilka miljöfrågor kommer att vara aktuella inom sjöfarten i framtiden?

– Frågan om hur utsläppen av koldioxid från sjöfarten kan minskas är fortfarande inte helt löst. Vi har regler som gäller energieffektivitet för fartyg men ytterligare åtgärder behövs. Problemet är globalt och gäller inte enbart Östersjön. Det är möjligt att man i framtiden går in för ett utsläppstak för växthusutsläpp i sjöfarten. Inom IMO planerar man begränsningar av småpartikelutsläpp från dieselmotorer för fartyg som kör i arktiska områden. En annan aktuell fråga är undervattensbuller och hur det inverkar på havslivet, men diskussionen om det här har inte ännu påbörjats inom IMO.

Jorma Kämäräinen säger att förtroendet mellan dem som deltar i det internationella miljösamarbetet har varit en helt avgörande faktor för arbetets framgång.

– Det har funnits en vilja i HELCOM att fokusera på åtgärder för att förbättra miljön och det har

möjliggjort att andra politiska aspekter har lagts åt sidan. Man har insett att ett rent hav är en fördel för alla. Östersjöns miljösamarbete är ett gott exempel på regionalt samarbete. Medelhavsländerna har ett motsvarande samarbete utgående från Barcelona-konventionen och Svartahavsländerna har Istanbul-konventionen. Men i motsats till HELCOM har de inte lyckats nå konsensus i så många viktiga frågor och därför har de åstadkommit mindre.

Jorma Kämäräinen har deltagit i arbetet inom IMO, EU och HELCOM under hela sin karriär. Han poängterar att det finns en stor mängd samlad kunskap inom den finländska sjöfartsindustrin och att många miljöinnovationer har utvecklats av företag inom branschen. Det är viktigt att sjöfartsindustrins kunskap utnyttjas också när man diskuterar nya regler på den internationella nivån.

– Jag är nöjd med samarbetet, det fungerar bra och har lett till många resultat. I tio år arbetade jag med processen för att förbjuda utsläpp av toalettavfall i havet. NECA-processen tog också tio år. Nya regler innebär en del kostnader för sjöfartssektorn men de har också lett till uppkomsten av nya teknologiska lösningar och affärsmöjligheter. Ett exempel på långt förda miljöteknologiska lösningar är Viking Grace, världens miljövänligaste kryssningsfartyg, säger Jorma Kämäräinen.

Han har all orsak att vara nöjd. I motiveringstexten för Östersjöfondens huvudpris sägs att HELCOM Maritime Working Group genom långsiktigt och enträget arbete på ett framgångsrikt sätt fungerat som katalysator för att få till stånd internationella överenskommelser till förmån för Östersjöns miljö.

HELSINGFORSKONVENTIONEN (HELCOM)

Helsingforskonventionen (HELCOM) är en överenskommelse mellan Östersjöns strandstater för skyddet av Östersjöns miljö. Konventionen godkändes år 1974 då även HELCOM grundades. Helsingforskonventionens medlemsstater ska omsätta konventionens rekommendationer i nationell lagstiftning. För att samordna arbetet finns ett sekretariat i Helsingfors. Ordförandeskapet i HELCOM roterar mellan medlemsländerna. Det operativa arbetet sköts av tjänstemän vid sekretariatet och arbetsgrupper med experter från medlemsstaterna samt samarbetsorganisationer (HELCOM:s observatörer).

Styrkan i HELCOM är att alla Östersjöns kustländer aktivt deltar i arbetet. HELCOM spelar en aktiv roll som en plattform för dialog mellan Östersjöländerna och EU-kommissionen. Efter att också de baltiska länderna anslöt sig till EU blev Östersjön nästan ett europeiskt innanhav. År 2009 godkändes EU:s regionala Östersjöstrategi som också betonar miljöskyddet. EU:s Östersjöländer ska verkställa både EU-lagstiftning och HELCOM- rekommendationer.

HELCOM:s svaghet är att besluten är rekommendationer och inte bindande lagstiftning. Besluten fattas i konsensus vilket innebär att ett land som röstar emot är tillräckligt för att bromsa hela processen. En annan svaghet är att ministrarna enbart deltar i ministermöten som arrangeras med flera års mellanrum. Däremellan fungerar HELCOM genom ett tjänstemannasamarbete. Det senaste ministermötet hölls år 2013 och följande ordnas i mars 2018.

HELCOM:s handlingsplan för Östersjön, Baltic Sea Action Plan (BSAP), godkändes år 2007 av Östersjöländernas regeringar. Målet med Östersjöhandlingsplanen är att återställa ett gott ekologiskt tillstånd i Östersjön till år 2021. Sommaren 2017 publicerade HELCOM en mellanrapport inför ministermötet, som kom fram till att målsättningen inte kommer att uppnås inom den uppställda tidsramen.

Mojkafloden flyter invid det kejserliga Vinterpalatset i S:t Petersburg.

Ryska miljöadministrationen i S:t Petersburg

Att bilda sig en uppfattning om hur miljöadministrationen är organiserad i Ryssland är inte lätt. Myndigheter finns på både federal och regional nivå. Hierarkin inom organen är strikt och kommunikationen mellan de olika organen är begränsad. En positiv överraskning för mig var att möten med ansvarspersoner gick att ordna, visserligen tack vare draghjälp av Leonid Korovin som kände "alla".

I slutet av april 2016 hade jag ett möte med S:t Petersburgs miljökommittés ordförande **Igor Aleksandrovitj Grigoriev**. Jag hade dagen innan intervjuat Leonid Korovin och frågat honom hur jag kunde komma i kontakt med miljökommittén. Leonid Korovin som var bekant med ordföranden för kommittén ringde upp honom och frågade om han skulle kunna ta emot mig. Mötet ordnades på en dags varsel. Jag blev vänligt mottagen trots att jag var en timme för tidigt på plats. Ordförande för kommittén Igor A. Grigoriev talade ryska men de övriga tjänstemännen kunde engelska.

Jag berättade om mitt projekt och att jag var intresserad av att höra om miljöfrågor som är aktuella i S:t Petersburg, hur administrationen är skött och om stadens internationella miljösamarbete. Grigoriev berättade att kommitténs uppgift är att följa med vatten- och luftkvaliteten, övervaka företag och industrier som har miljöeffekter och handlägga licenser och tillstånd. Dessutom övervakade man problemavfallshantering och den i särklass svåraste frågan Krasnyj Bor, som alla de internationella experterna lyft fram som den största olösta frågan.

Ordförande Grigoriev betonade att miljökommittén är så transparent som möjligt med informationen. Jag fick se kartor och ritningar över Krasnyj Bor. Han berättade att problemavfall dumpats och lagrats i bassänger på området under mer än 40 års tid. Den största risken är en bassäng som är cirka två hektar stor och 25 meter djup och innehåller en blandning av problemavfall. Man är nu särskilt orolig för att bassängen ska svämma över då ytan är bara en meter från den övre kanten. Därför följer man med vätskenivån, avdunstningen

och tillflödet. Olika teorier finns om vad man borde göra åt bassängen. Grigoriev berättade att man har tillsatt ett råd av forskare som arbetar med att utveckla teknologier för att oskadliggöra gifterna.

Enligt Grigoriev utgör bassängen inget akut hot mot miljön och gifterna sprids inte ut i omgivningen. Det beror på att anläggningen är placerad på en ogenomtränglig lera. Ingen bosättning finns inom en tre kilometers radie från Krasnyj Bor, säger Grigoriev. Omgivningen är sumpmark som ska fungera som ett filter. En kanal har byggts runt anläggningen. Allt vatten i kanalen leds till ett nybyggt vattenreningsverk och kanalen kan slutas. Kanalen är viktig för att balansera vattenståndet inom området. Han påpekar att Krasnyj Bor inte har tagit emot avfall under de två senaste åren.

Jag undrar vart problemavfallet från S:t Petersburg förs idag, men får inget ordentligt svar.

– Det är svårt att säga vart, säger Grigoriev. Sannolikt förs de till flera ställen i Leningradregionen, där andra myndigheter har övervakningsansvar. Miljökommittén har bara hand om problemavfallet, inklusive problemavfallet från hushållen, främst energisparlampor med kvicksilver och batterier.

Han fortsätter att tala om "fake ecologists", som sprider felaktiga uppgifter om behandlingen av avfallet.

Man klassificerar problemavfallet i klasser från 1 till 3 och i första klassen finns bl.a. avfall som innehåller kvicksilver. Enligt Grigoriev har mängden problemavfall i första klass minskat från cirka 100 000 ton per år till 10 000 ton per år. Eftersom en annan kommitté har hand om det normala hushållsavfallet, kunde jag inte få någon information om hur den övriga avfallshantering sköts.

Det mest brådskande just nu är att komma vidare med Krasnyj Bor som sedan 1980-talet funnits på HELCOM:s lista över hot spots. En del experter anser att man borde isolera avstjälningsplatsen från omvärlden och andra anser att man borde

restaurera den och på det sättet göra den trygg. Enligt Grigoriev skulle restaureringen vara det bättre alternativet. Ett alternativ som diskuteras är att täcka bassängen med en geo-membran hinna så att vattennivån inte kan stiga. Det skulle ge mera tid för att behandla gifterna.

Det Vetenskapliga Institutet för teknik och miljöproblem i lantbruksproduktionen (IEEP) ligger i Pavlovsk, en bit utanför S:t Petersburg. Det är ett federalt forskningsinstitut som specialiserat sig på miljöproblem inom jordbruket. Jag hade bestämt träff med avdelningschef **Aleksandr Briukhanov** och **Dmitrij Maximov** som är vice forskningsdirektör vid forskningsinstitutet.

Institutet har varit involverat i HELCOM:s arbete och upprätthåller också samarbetskontakter till Pro Agria i Villmanstrand. Mina värdar betonade kraftfullt att all information de ger mig är offentlig och har publicerats i artiklar och rapporter. Det märktes tydligt att jag hade att göra med ett institut under noggrann kontroll.

Jag försökte leda in diskussionen på jordbruksproduktionen i Leningradregionen och miljöproblemen förknippade med det. Aleksandr Briukhanov berättade om omfattningen och målsättningen.

– I Leningradregionen finns ungefär 29 miljoner hönor, 180 000 nötdjur och 200 000 svin. I området finns också kalkon och vaktelproduktion. I S:t Petersburg och Leningradregionen är vi självförsörjande i fråga om ägg och broilerkött. Mjölkproduktionen har blivit effektivare, antalet kor har hållits konstant under de senaste fyra – fem åren, men mängden mjölk per ko har ökat och är i medeltal 7000 liter per ko, vilket är ett gott resultat i Ryssland. Produktionen har ökat tack vare att tekniken och verksamheten har gått framåt, genom husdjursförädling, bättre foderkvalitet, robotiserad mjölkning och förnyade anläggningar. I medeltal har en ladugård 800 mjölkkor. De största husdjursanläggningarna har 3800 djur och sådana finns det många av i Leningradregionen.

Hanteringen av djurgödsel är ett konkret problem i Leningradregionen. Gödseln komposteras i stora högar och sprids därefter ut på åkrar. Dilemmat är att åkermarken i Leningradregionen enligt många experter inte räcker till för all komposterade gödsel. Briukhanov vidkänns inte det här problemet.

– Vi har hört att något sådant skrivits i en finsk rapport men vi förstår inte varifrån uppgiften härstammar att det inte skulle finnas tillräckligt med åkrar i Leningradregionen. Den komposterade gödseln täcker bara 60 % av näringsämnesbehovet på åkrarna. Vi borde tillägga mineralgödsel men det blir dyrt och jordbruken klarar inte ekonomiskt av det. Tidigare fick vi statsstöd för mineralgödsel och nu är det en utmaning för oss att hålla åkrarna produktiva. Ett problem är att avståndet mellan åkrarna och husdjursanläggningarna ofta är långt och att transportkostnaderna blir höga. Vårt institut försöker hitta kostnadseffektiva lösningar för att bevara näringsvärdet i gödseln och möjliggöra transporterna mellan husdjursanläggningarna och åkrarna. Om en hönsgrädd är långt från åkrarna så kan de finfördela och torka gödseln. En svingård som ligger långt ifrån åkrarna gör klockast i att separera vätskan från den fasta gödseln, sprida vätskan på åkrarna i närheten och transportera den fasta gödseln längre bort.

Är det här något ni planerar eller fungerar systemet i praktiken så här?

– Vi har många exempel på gårdar där det fungerar på det här sättet. Det kommer att möjliggöra att jordbruket i Leningrad region kan strykas från HELCOM:s förteckning över hot spots.

Dmitrij Maximov berättar att avdelningen för jordbruksteknik gör 10-20 avtal med varje jordbruk. De eftersträvar en god miljö i regionen och deras uppgift är att underlätta samarbetet mellan jordbruksproducenterna och miljöforskningen. Ett samarbete med HELCOM inleddes år 2009. År 2011 godkände Leningradregionen regler för gödselhanteringen.

– Gödselhanteringen handlar om kontroll och metoder. Att gödseln bara räcker till för att täcka 60 % av åkrarnas näringsämnesbehov betyder inte att vi inte skulle ha ett problem. Problemet är bristen på samarbete mellan markägarna och husdjursgårdarna. Vårt instituts uppgift är att lösa detta problem. Vi har stränga direktiv som reglerar behandlingen av gödseln.

Dmitrij Maximov betonar att kontrollen är effektiv och sköts regelbundet. Vid klagomål görs kontrollerna oftare. Han blir upprörd då jag frågar om det stämmer att en stor del av gödseln hamnar i naturen utan att den behandlats på något sätt.

– Också i EU kan obehandlad gödsel spridas på åkrarna! Under processen granskas alla dokument. Register och anteckningar görs om gödselmängder och hur gödseln behandlats, vad man använt för blandmedel och hur gödseln förvarats. Vi har en klar uppfattning om allt detta. Dessutom sker uppföljningen på många nivåer. Först görs beräkningar på gårdarna där dokumentet undertecknas av produktionsledaren enligt en överenskommelse med miljökontrollbyrån. Det är ett juridiskt dokument som förbinder både gården och myndigheten. Alla åtgärder och ansvariga personer uppges i dokumentet. Följande kontrollnivå är den statliga nivån. En inspektör från miljökommittén undersöker de tekniska rekommendationerna och de har ett register över allt som pågår och all information måste stämma överens.

Ni anser med andra ord att gödseln från husdjursproduktionen inte egentligen är ett miljöproblem? Undersöker ni utsläppen från produktionen?

– Vi har jordbrukskommittéer i de olika regionerna som ansvarar för alla register över jordbruksproduktionen, både djurmängden, gödseln och mängden näringsämnen. Därtill har vi organ som ansvarar för miljöskyddet och organ som ansvarar för övervakningen av vattendragen. Om de upptäcker problem så undersöker de källan till utsläppet. Beträffande miljökontrollen är det ansvariga organet miljöbyrån eller miljökommittén, inte jordbrukskommittén.

Kommunicerar miljökommittén och jordbrukskommittén med varandra?

– De gör upp gemensamma program för jordbruksproduktionen och är båda ansvariga inför viceguvernören. Programmet behandlas sedan av regionens lagstiftande församling som också har organ för miljö- och jordbruksfrågor.

Röster ur medborgarsamhället

Under de senaste decennierna har många ideella organisationer, stiftelser och fonder grundats med uppgift att verka för skyddet av Östersjöns miljö. De har bidragit med att sprida information och kunskap och har även tagit en aktiv roll i många konkreta projekt.

John Nurminen Stiftelsen startade år 2004 ett Östersjöprojekt "Ett Rent Östersjön" och **Marjukka Porvari** anställdes för att leda det första projektet som handlade om att introducera kemisk fosforrening i vattenreningsverken i S:t Petersburg. Hon studerade miljövärd vid Helsingfors Universitet och har en magisterexamen i nationalekonomi vid statsvetenskapliga fakulteten. Sedan barndomen har hon vistats mycket vid havet och efter studierna arbetade hon vid Finland miljöcentral. Tack vare hennes ryska språkkunskaper var det naturligt för henne att arbeta med frågor som berör miljösamarbetet med Ryssland.

– Jag var med då en utredning gjordes under Mikko Kiirikis ledning, som visade att det snabbaste sättet att förbättra Östersjöns miljö var att effektivisera fosforreningen i S:t Petersburg. Jag kom till John Nurminens Stiftelse då det behövdes en person för att leda projektet i Ryssland. Min första uppgift var att träffa Vodokanals ledning i S:t Petersburg. Vodokanals ledningsgrupp hade svårt att förstå varför vi var så intresserade av blågröna alger och fosfor. Till en början var den viktigaste uppgiften för oss att få dem att inse betydelsen av att rädda Östersjön. Pengarna hade mindre betydelse i sammanhanget. Vi engagerade alla som besökte guvernör Matvienko i andra ärenden, bl.a. president Tarja Halonen och Fortums Vd Mikael Lilius och bad dem tala för vårt projekt. Vi var med om att förverkliga fosforreningen vid de tre största vattenreningsverken i S:t Petersburg. Miljöministeriet deltog i finansieringen av de två första och svenska SIDA i finansieringen av det tredje.

Efter projekten i S:t Petersburg har John Nurminen Stiftelsen varit med om att finansiera och införa fosforrening i tre andra städers vattenreningsverk;

Gattjina, Viborg och som bäst i Kingisepp. Stiftelsen har också finansierat införandet av fosforrening i städer i Vitryssland.

– Vi har samarbetat med NEFCO, NIB och EBRD och fördelat arbetet så att de har hand om de stora projekten: den övergripande renoveringen av avloppsreningsverken och byggandet av luftningslinjer, centrifuger och annan infrastruktur som kräver mera tid och är dyrt. John Nurminen stiftelsen sköter om "första hjälpen", d.v.s. den kemiska fosforreningen.

År 2011 startade John Nurminen Stiftelsen ett projekt för att minska utsläppen från de stora hönsgårdarna i Leningradregionen. Man kartlade hönsgårdarna och beslöt sig för att genomföra ett projekt i anläggningen Udarnik nära Raivola på Karelska näset där det finns 2 miljoner hönor. Projektet har varit en stor utmaning och försvårats av den svaga ekonomiska situationen i Ryssland. Enligt Marjukka Porvari har företagarna inte råd att satsa på miljöåtgärder.

– Vi finansierade först en utredning. Nu bygger vi ett filtreringssystem. Det finns inget fungerande reningssystem för det avrinnande ytvattnet. På våren strömmar skyhöga mängder näringsämnen helt obehindrat ut i vattendragen. I ett dike uppmättes 25 milligram fosfor per liter och en normal nivå för orenat avloppsvatten är 4-5 milligram fosfor per liter. Tyvärr har experter från Finland och Sverige gett hönsgårdsföretagen dåliga råd. Man har uppmanat gårdarna att sprida ut hönsgödseln på åkrarna och använda det som växtgödsel så som man gör i våra länder. Problemet är att det inte finns tillräckligt med åkermark. Jag har inte heller sett en enda åker i odlingsbruk. Hönsgödseln lagras nu i tjocka lager på de små åkerlapparna. Därifrån läcker näringsämnena ännu snabbare ut i omgivningen.

Marjukka Porvari beskriver att myndighetsövervakningen inte alltid fokuserar på de rätta problemen. För att få leda ut renat vatten från filtre-

S:t Petersburg hyser över fem miljoner invånare.

ringssystemet förutsätts ett tillstånd av myndigheterna. Ett problem uppstår om någon av de totala parametrarna som uppställts överskrids. Samtidigt läcker enorma mängder näringsämnen ut i omgivningen från gödselhögarna och åkrarna utan någon kontroll.

– Vår målsättning i Udarnik är att slutföra projektet så snabbt som möjligt. Den katastrofala ekonomiska situationen är ett stort bekymmer. Reningsteknologin som byggs måste också underhållas och upprätthållas och det måste finnas en vilja att betala för det. Det gäller också för avloppsreningsverken. I kontrakten har vi försökt garantera att allt sköts och vi upprätthåller kontakterna också efter att projekten avslutats. Mera än det kan vi inte göra, säger Marjukka Porvari.

Att intresset för att skydda Östersjön är stort bland finländare, märker Porvari i sitt dagliga arbete. Ofta får hon förslag om lokala projekt som skulle behöva finansiering. En utmaning är att styra de begränsade resurserna till åtgärder som ger bäst effekt. Det har lett stiftelsen in på projekt "Nutritrade" som handlar om att utveckla handeln med näringsämnen i Östersjön. Utvecklandet av en digital plattform som ska möjliggöra handeln av näringsämnen är på gång.

– Helsingfors stöder ett reningsverk i Vitryssland. Samma summa pengar skulle ha mycket mindre effekt om det användes för att ytterligare höja reningseffekten av avloppsvattnet i Viksbacka.

Tillsammans med jordbrukarorganisationerna har John Nurminens Stiftelse också lobbats för att minska belastningen från jordbruket genom att använda gips som bindemedel av näringsämnen på åkrar. Ett projekt pågår i Åboland. Forskningsresultatet pekar på att användningen av gips t.o.m. kan halvera näringsämnesutsläpp från åkrar. Stiftelsen finansierar en del av projektet och EU och finska staten resten. Projektet "SAVE" leds av Helsingfors universitet.

– Gips som produceras i Siilijärvi är rent och skulle kunna bli en exportprodukt. Det skulle kunna ha en stor effekt också annanstans än i Finland, t.ex. för jordbruket i Polen.

Hur ser du på framtiden?

– Den politiska situationen i Ryssland har lett till att miljösamarbetet inte kan fortsätta som förr. Det är verkligen synd eftersom man har åstadkommit så mycket och miljöprojekten också har fungerat som fredsfostranprojekt. Känslan av glädje är stor då man tillsammans med sin granne lyckas göra något bra för kommande generationer. Det är en enorm kraft i den känslan. Man måste hålla ett fönster öppet och se till att kontakterna upprätthålls med tanke på framtiden.

Oleg Bodrov är ordförande för Green World, en agentstämplad ideell organisation som har haft sitt säte i Sosnovij Bor. Jag träffar Oleg Bodrov på ett litet kafé nära Spaskaja metrostation. Under en tidigare träff berättade han att hans telefon troligen är avlyssnad och att han är orolig för sin säkerhet. Oleg Bodrov har öppet kritiserat det statsägda atomkraftsbolaget Rosatom och berättat om olyckor och slarv som upptäckts i de ryska kärnkraftverken. Hans organisation har publicerat många rapporter och dokumentärer om de ryska kärnkraftverken, det radioaktiva avfallet och avvecklingen av kärnkraft. Under vår träff berättar Oleg också att Fennovoimas kärnkraftverk i Hanhikivi kommer att använda kärnbränsle från Majak, en anläggning i Ural där använt kärnbränsle återvinns för både energiproduktion och militära ändamål. Oleg Bodrov är ursprungligen fysiker. År 1976 började han arbeta vid ett forskningsinstitut för atomdrivna U-båtar i atomkraftsstaden Sosnovij Bor. Senare utbildade han sig också i ekologi. Hans forskarteam testade säkerhetsfunktioner i kärnreaktorer. År 1979 skedde en explosion vid en av anläggningarna och två personer dog i olyckan. Oleg Bodrov utredde orsakerna men utredningen som pekade på brister i säkerheten tystades ner och stämplades som sekretessbelagd information.

Det ledde till att Oleg beslöt sig för att byta arbete. Därefter fick han jobb vid miljölaboratoriet som undersökte kärnkraftsproduktionens miljöeffekter i Sosnovij Bor. Institutet var underställt Rosatom och ministeriet för atomenergi. Oleg Bodrov ledde en grupp som gjorde matematiska modeller för kärnkraftsanläggningarnas utsläpp till Finska viken.

– Atomkraftverken i Leningradregionen påverkar havet genom termoförroening på grund av utsläppen av varmvatten från kärnkraftverken. Effektiviteten är bara 33 % vilket betyder att 67 % av värmen leds tillbaka till havet. Vattnet innehåller tungmetaller och olja. Då vattentemperaturen stiger med tio grader innebär det att den negativa effekten av kemikalierna för miljön fördubblas, förklarar Oleg Bodrov.

Myndigheterna tillåter inte negativ publicitet för atomkraft. Oleg Bodrov deltog i miljöuppföljningen efter katastrofen i Tjernobyl år 1986, men även då upplevde han att informationen sekretessbelagdes av atomenergiministeriet.

– I Sosnovij Bor som är beläget 1000 km från Tjernobyl uppmättes höga halter av radioaktivitet, bl.a. dricksvattnet som togs ur älven var kontaminerat. Stadens myndigheter lät oss inte informera invånarna om de höga halterna av radioaktivitet eftersom de var rädda för att panik skulle utbryta. Vi gav inga rekommendationer men invånarna var oroliga och drack jod för att skydda sig, vilket ledde till att många blev sjuka på grund av överdoser. Det var hemskt.

Vid den här tiden började ett militärt företag planera etableringen av en anläggning för framställningen av en satellitspegel för laservapen i Sosnovij Bor. USA hade i början av 1990-talet ett "star wars"-program som Ryssland ville ta efter. Planen var att hugga ner en tallskog i centrum där anläggningen skulle byggas. Invånarna motsatte sig att skogen skulle fällas och en motståndsrörelse startade. Så föddes den ideella organisationen

"Green World" som Oleg Bodrov varit ordförande för sedan dess.

– Miljöministeriet beslöt ordna en miljökonsekvensbedömning över företagsprojektet och jag inbjöds som representant för de ideella organisationerna. Jag var den enda i gruppen som motsatte mig projektet och då jag vägrade ändra min åsikt tvingades jag lämna mitt arbete vid miljölaboratoriet. Det var en svår tid för mig.

Oleg Bodrov fick lite senare kontakt med en amerikansk stiftelse som stödde demokratiutvecklingen i Ryssland. Tack vare ett ekonomiskt stöd kunde Green World publicera de första miljörapporterna som baserade sig på information som Bodrov hade från sin tid på miljölaboratoriet.

– Jag beslöt mig för att ge ut sekretessbelagd information även om jag försatte mig själv i fara. De första kopiorna gav jag till den amerikanska stiftelsen och till det finska generalkonsulatet i S:t Petersburg. Senare deltog jag i konferensen "Baltic Sea- our common environment", som ordnades av gröna politikerna Pekka Haavisto och Ulla Klötzer. Det skedde år 1994 och det var min första internationella konferens. Sedan blev jag inbjuden till Finland där De Gröna ordnade en presskonferens i riksdagen. Det var en ny upplevelse för mig och jag var chockad, men samtidigt insåg jag att detta var något jag måste delta i eftersom det inte gick att påverka i den slutna atomkraftsstaden Sosnovij Bor. Om vi vill få en förändring till stånd så måste vi öppna fönstret till Östersjöregionen.

Efter publikationen av rapporten började organisationer från Norge, Sverige, Finland, USA och Japan ta kontakt och Green Worlds internationella samarbete ökade.

– År 2003 beslöt vi att starta ett samarbete med myndigheterna. Vi ville få kunskap om hur avvecklingen av atomkraftverk genomförs i andra länder. Leningradregionen har de äldsta kärnkraftverken och vi ville att planeringen av avvecklingen av dem

skulle göras utgående från den bästa internationella erfarenheten.

Green World ordnade studiebesök till Ignalina i Litauen och till Greiswald i Tyskland eftersom där finns samma typs reaktorer som i Sosnovij Bor. Under de följande åren gjordes studieresor till USA, Sverige och Finland. I studieresorna deltog både ryska parlamentariker, representanter för myndigheter och atomenergiexperter. Arbetet med att informera om avvecklingen av gamla kärnkraftverk pågick under flera år men för några år sedan uppstod problem för Green World.

– Tre gånger hade justitieministeriet redan granskat Green World, och kommit fram till att organisationen inte var en utländsk agent. Men sedan anmälde någon oss och en ny utredning gjordes som resulterade i att Green World stämplades som agent. Green World måste nu betala 300 000 rubel och senare höjdes böterna med ytterligare 100 000 rubel. Vi blev uppsagda från våra lokaler där vi arbetat under de senaste 15 åren. Den ryska lagen stadgar att om en icke-statlig ideell organisation tar emot pengar från ett annat land och har politisk aktivitet så prickas den som utländsk agent. Vi deltar inte i politiska kampanjer utan vi bereder dokumentation om vår syn på miljösituationen och om kärnsäkerhet.

På grund av agentstämpeln och de höga böterna har Green World blivit tvungen att omorganisera sin verksamhet och det är oklart hur det fortsatta arbetet ska ordnas. Enligt Oleg Bodrov är riskerna för olyckor idag större än för 25 år sedan. Jag fick en bunt informationsblad och några disketter som jag lovade förmedla vidare till riksdagsledamöter i Finland.

Oleg Bodrov berättar:

– I Sosnovij Bor finns fyra kärnkraftverk av samma typ som kärnkraftverken i Tjernobyl. De är över 30 år gamla. Där finns också fem kärnreaktorer i forskningsinstitutet för U-båtar. Därtill finns det stora lager av använt kärnbränsle som motsvarar 23 kärnreaktorer. Sammanlagt finns det mer än 30 reaktorer i Sosnovij Bor. Kärnreaktorer som tagits ur bruk är också farliga på grund av att de innehåller höga koncentrationer av plutonium och uran.

Som bäst byggs nya kärnkraftverk i Sosnovij Bor. De nya kärnkraftverken är säkrare än de gamla men Bodrov är orolig för nivån på säkerhetsstandarderna och för slarv och fusk under byggnadsskedet. Han säger att det också är problematiskt att nya och gamla kärnkraftverk kommer att verka parallellt.

– Personalen vid de nya kärnkraftverken har ingen erfarenhet och det har gjorts fel under konstruktionsskedet. En stor risk är avkylningstornet ur vilket 200 000 kubikmeter vattenånga släpps ut i luften. Avståndet från tornet är bara ca 200 meter till högspänningsledningen som transporterar elektricitet från ett av de gamla kärnkraftverken till Finland. Om vattnet kondenseras på elledningen under vintern måste det gamla kärnkraftverket omedelbart stängas, och för att kyla ner kärnkraftverket behövs energi. Det är klart att man har säkerhetssystem, men det finns en risk för att säkerhetsåtgärderna inte fungerar under en kall vinterdag. Det skulle behövas en helhetsbedömning av riskerna och hur all verksamhet samverkar, säger Oleg Bodrov.

KÄRNKRAFTEN I RYSSLAND

18,6 % av elektriciteten produceras med kärnkraft i Ryssland.

Kärnkraftsindustrin är en viktig exportsektor. Rosatom har enligt egen uppskattning kärnkraftsprojekt värda ca 100 miljarder i projektportföljen.

1% av den ryska befolkningen bor i atomkraftstäder. Det statsägda kärnkraftsbolaget Rosatom ger ut en tidning i de 20 atomkraftstäderna.

Oklarhet råder om hur kärnavfallet och radioaktivt avfall lagras och behandlas. Det finns en risk för läckage av radioaktiva ämnen.

Enligt planerna ska avvecklingen av de gamla kärnkraftverken av Tjernobyl typ i Sosnovij Bor inledas år 2018 och det sista ska tas ur bruk 2026.

Finlands strålsäkerhetscentral samarbetar med atomkraftverken i Leningradregionen och på Kolahalvön.

Avståndet från Sosnovij Bor till Helsingfors är 120 kilometer.

(Källa: STUK, Aapo Tanskanen)

Jag träffar **Mikhail Durkin** på ett kafé vid Finlandsstationen i S:t Petersburg. Han har kommit till S:t Peterburg för att delta i ett besök i Krasnyj Bor följande dag. Vi är bekanta från HELCOM där han arbetade i närmare sju år. Nu bor han i Uppsala och leder naturskyddsorganisationen **Coalition Clean Baltic CCB**. Mihail föddes i Petrozavodsk i Karelen och studerade i Kaliningrad. Han inledde sin karriär vid den nygrundade miljöadministrationen i Kaliningrad där han arbetade med frågor i anslutning till sjösäkerhet och miljöskydd. Sedan 2015 har Mikhail Durkin lett CCB som är ett nätverk av aderton organisationer i elva Östersjöländer. CCB grundades år 1990 av Sveriges naturskyddsförening, Natur och Miljö och Luonto-Liitto i Finland. Tanken var att skapa en regional aktör inom naturskyddet bestående av ideella organisationer. I de baltiska länderna föddes många ideella organisationer efter att länderna hade återfått sin självständighet. Organisationerna behövde stöd och expertis från grannländerna i Norden.

Mikhail Durkin säger att det viktigaste han har att tillföra CCB är insikter om att organisationer måste jobba med frågor som är politiskt relevanta.

– Aktuellt just nu är t.ex. EU:s vattendirektiv och marina strategi. Viktigast är eutrofieringen där jordbruket är den största belastningskällan. Den andra stora frågan är utvecklingen av ekonomiska instrument för att motverka eutrofieringen. Ett system för utsläppshandel av näringsämnen behövs i Östersjön. Alla stöder inte tanke på utsläppshandel, det finns också ett motstånd bland de ideella organisationerna. Man säger att utsläppshandeln strider mot principen om att förorenaren betalar. Det man borde göra i Östersjön är att definiera ett maximalt utsläppstak för varje avrinningsområde. Alla vattenförbrukare skulle tillsammans vara tvungna att hålla sig under utsläppstaket.

Bland de politiskt relevanta frågorna finns också problemet med mikroplaster i havet.

– CCB har gett ut en förteckning över kosmetika-produkter som innehåller mikroplaster. Ingen vet hur mycket mikroplaster som rinner ut i havet men man vet att dessa ämnen är skadliga för organismer. Samma gäller för läkemedelsrester. Information om insamlingen av mediciner är fortfarande bristfällig. Ett stort problem är att vattenreningsverken inte renar mikroplaster eller läkemedelsrester. Det handlar både om att förbättra informationen till konsumenterna och att utveckla reningstekniken.

Som observatör i HELCOM har Mikhail Durkin lyft upp Krasnyj Bor på HELCOM:s mötesagenda. Han är mycket bekymrad över läget där men samtidigt glad över att det nu verkar finnas ett större allmänt intresse för Krasnyj Bor än tidigare.

– Greenpeace i S:t Petersburg har igen tagit upp Krasnyj Bor vilket jag är glad för. Det finns bevis på att det tidvis sker översvämningar och att giftiga vätskor då rinner ut i omgivningen. De har installerat ett vattenreningsverk men det renar bara vattnet i kanalen runt anläggningen. Den lokala befolkningen kräver att något görs och miljöadministrationen vill också göra något åt saken. Det sägs att Finlands och Rysslands presidenter skulle ha talat med varandra om saken så kanske projektet får finansiering från den federala budgeten. Nu behövs en ordentlig projektplan.

Många som har varit verksamma i Östersjösamarbetet kommer att gå i pension under de närmaste åren. Är det något man borde oroa sig för?

– Det sker en naturlig förnyelse och det är positivt. Det finns många unga och kunniga personer inom HELCOM. Också inom Vodokanal finns det kunniga personer. I Kaliningrad saknas sakkunskap men i Gdansk finns det kunniga personer och dessa borde samarbeta. Det borde skapas ett nätverk mellan avloppsreningsverken i Östersjöregionens städer. De som arbetar på fabrikgolvet borde samarbeta.

Finlands generalkonsulat gav mig rådet att kontakta Greenpeace giftexpert för att få höra mera om situationen med avstjälningsplatsen i Krasnyj Bor. I maj 2016 träffar jag miljögiftexperten **Nina Lesikhina** på Greenpeacekontoret. Nina Lesikhina har arbetat för ryska ideella organisationer under de senaste tio åren. Hon har en akademisk utbildning i miljövärd och engelska och utöver det en utbildning i ekonomi.

– Det är ganska besvärligt att arbeta inom en rysk icke-statlig organisation i dag. Miljöorganisationen Bellona i Murmansk som jag tidigare arbetade för, fick för en tid sedan agentstämpel och blev tyvärr tvungen att avsluta sin verksamhet. Bellona var en viktig aktör inom kärnkrafts- och arktiska frågor. Greenpeace har tills vidare fått fortsätta sin verksamhet men vi måste vara försiktigare med hur vi framställer saker än tidigare. Här i S:t Petersburg har vi två tyngdpunkter i vår miljögiftskampanj. Den ena tyngdpunkten är avfallshanteringen där vi har ett projekt som heter "zero waste". Vi samarbetar med de kommunala myndigheterna och försöker skapa ett system för återvinning och återanvändning av avfall. Den andra tyngdpunkten är att följa med giftutsläppen till vattendragen. Vi utför mätningar och håller ett öga på vad som sker med vattendragen och hur väl lagstiftningen svarar mot utmaningarna.

Greenpeace hör till dem som kontinuerligt har lyft fram problemen i Krasnyj Bor i offentligheten.

– Krasnyj Bor har varit ett problem under de senaste 40 åren och det är inte första gången som Greenpeace fäster uppmärksamhet vid den kritiska situationen vid avstjälningsplatsen. I början av 2000-talet började Greenpeace göra mätningar och ta vattenanalyser och varna för miljöriskerna. Under en tid fick Krasnyj Bor mycket uppmärksamhet, men sedan glömdes alla löften om att lösa problemen igen. Invånarna som bor i närheten av Krasnyj Bor är vår bästa informationskälla. De följer med händelserna vid anläggningen och informerar oss om de upptäcker olagliga utsläpp eller dumpning av avfall. Officiella undersökningar har

visat att grundvattnet i omgivningen är förorenat av miljögifter som till exempel PCB.

Miljökommitténs ordförande sade till mig att man inte har påvisat att giftiga utsläpp skulle ha förorenat leran och omgivningen. Har Greenpeace en annan uppfattning?

– Forskningsresultaten pekar på föroreningar och problem med den kambriska leran och år 2015 gjordes ett domstolsbeslut att på grund av miljöproblemen förbjuda mottagningen av avfall. Det är orsaken till att man avbrutit deponeringen av problemavfall i Krasnyj Bor.

Lesikhina berättar att det pågår en konstant förorening av grundvattnet och ett läckage av ytvatten till floden Neva och därifrån vidare till Finska viken.

– På våren och hösten är riskerna särskilt stora. Den kambriska leran är inte mera lika ogenomtränglig som den var för 40 år sedan då platsen valdes. Ett annat problem är alla de olagliga utsläppen från avstjälningsplatsen. Tidigare guvernörer och direktörer har försökt lösa översvämningsproblemet genom att olagligt leda ut överskottsvätska från bassängerna till den omgivande skogen. Den föregående direktören stoppade detta och lät bygga en kanal runt anläggningen och ett vattenreningsverk. Det ledde till nya problem med stigande vätskenivåer i bassängerna och större risker för översvämnningar. Då ansökte man om tillstånd att få leda ut begränsade mängder vätska och fick det. Så nu har man ett lagligt tillstånd att leda ut gifter i omgivningen! Nu talar miljökommittén om att täcka dammen och man försöker få den ryska federationen att reservera pengar för något slags tält som skulle byggas över dammen, berättar Nina Lesikhina.

– Greenpeace anser att man först av allt borde undersöka vilka giftiga ämnen som finns i bassängerna och försöka separera och oskadliggöra gifterna. Ett problem är att pengarna som reserverats för Krasnyj Bor under årens lopp inte har använts för att lösa miljöproblemen. Det har funnits personer

som har dragit nytta av att verksamheten vid Krasnyj Bor har fortsatt. Om problemen får en lösning så kan de inte ansöka om mera resurser. Samma statsägda företag har drivit verksamheten i Krasnyj Bor under de senaste 40 åren.

Så menar du att någon inte vill lösa problemen i Krasnyj bor?

- Ja. Många som tidigare har suttit som ordförande för miljökommittén har förekommit i korrupsionsutredningarna. Miljökommittén och underleverantörerna har samarbetat med statsägda företag som ofta nämns i samband med korrupsionsskandaler. Det gäller också annat än Krasnyj Bor. Det här är allmänt känt men hittills har guvernörerna inte reagerat på detta. Nu har det internationella intresset för Krasnyj Bor igen ökat och president Putin har också sagt att problemet måste få en lösning. Det är mycket bra men vi är oroliga för att det kommer att leda till att anläggningen får mera pengar som används på felaktigt sätt. Vi är oroliga för att de ansöker om pengar till att täcka in dammen och effektivisera vattenreningen, d.v.s. åtgärder som kan möjliggöra en fortsatt verksamhet i Krasnyj Bor. Vi på Greenpeace vill att pengarna ska användas till att oskadliggöra problemavfallet och avveckla avstjälningsplatsen.

Lesikhina är mycket tydlig när hon beskriver det som hon betraktar som den största miljörisken med Krasnyj Bor.

- Om bassängens fördämning brister, rinner stora mängder gifter ut i omgivningen. Krasnyj Bor

är beläget ovanför stället där vattenverket i S:t Petersburg har sitt färskvattenintag. Vi har två gånger frågat Vodokanal vad de har för alternativa lösningar ifall Krasnyj Bors gifter förorenar floden Neva. Hur ska fem miljoner invånare i S:t Petersburg informeras? Vi har inte fått något svar. Det här är det största problemet, för Nevan är S:t Petersburgs enda vattenkälla och om floden skulle förorenas av gifterna från Krasnyj Bor så finns det inga alternativa vattenkällor.

Miljöministeriet i Finland och flera andra experter som jag talat med är oroliga för vad som sker med det problemavfall som idag produceras i S:t Petersburg. Nina Lesikhina säger att mängden problemavfall som produceras i S:t Petersburg i dag är liten, bara cirka 1500 kilo per år, och kan deponeras på en vanlig avstjälningsplats. Hon tillägger att det finns industrier och anläggningar som kan ta emot och oskadliggöra problemavfall på andra orter. Lesikhina påpekar att Krasnyj Bor enbart varit en förvaringsplats för problemavfall. Där sorteras inte avfallsfraktioner, allt avfall blandas ihop i en enda stor cocktail av problemavfall, berättar hon.

- Eftersom mängden problemavfall som i dag produceras i S:t Petersburg är liten, motsätter sig Greenpeace byggandet av en ny anläggning för problemavfall i regionen. Det finns inte heller något behov av en förbränningsanläggning. Vi har nu ett ganska välfungerande insamlingssystem för problemavfall i S:t Petersburg. Invånarna kan föra lampor, batterier, termometrar och annat problemavfall från hushållen till insamlingspunkter runt om i staden, säger Nina Lesikhina.

KRASNYJ BOR- S:T PETERSBURGS AVSTJÄLPNINGS- PLATS FÖR PROBLEMAVFALL

Under de senaste 40 åren har avstjälpningsplatsen för problemavfall mottagit 1,5 miljoner ton giftigt industriavfall varav 800 000 ton avfall i löslig form. I Krasnyj Bor finns idag över 5 miljoner ton förorenat avfall i fast form. Hittills har alla försök att lösa miljöproblemen misslyckats. Miljösituationen har förvärrats och beskrivits som katastrofal och år 2014 gavs ett domstolsbeslut som förbjöd fortsatt deponering av problemavfall i Krasnyj Bor. Inom HELCOM har Krasnyj Bor igen aktualiserats och i juni 2016 besökte en expertgrupp från HELCOM platsen. Åsikterna om vad som borde göras varierar. Alternativ som presenterats är att stabilisera gifterna i bassängerna och isolera dem från omgivningen eller att behandla miljögifterna och återställa området. De ryska miljömyndigheterna har ställt som mål att åtgärda miljöproblemen och återställa avstjälpningsplatsen under åren 2017-2025 (Helcoms Pressuregrupps möte i oktober 2016, miljökommitténs presentation).

I november 2016 beslöt man inom HELCOM att ge NEFCO i uppdrag att koordinera den tekniska hjälpen från utlandet. Ett stöd av Sverige kommer att användas för att anställa en konsult som ska bedöma vilka alternativ som finns för att behandla spillvattnet i bassängerna. Med tysk hjälp ska NEFCO göra en helhetsbedömning över miljöproblemen

vid Krasnyj Bor. Den ryska miljöadministrationen i S:t Petersburg har gjort en vägkarta för restaureringen av Krasnyj Bor, men planen har inte fått ett slutligt godkännande. Enligt vägkartan skulle återställandet av Krasnyj Bor ta fem år. Projektet föreföll fortfarande i maj 2017 framskrida långsamt (6th Meeting of the Working Group on Reduction of Pressures on the Baltic Sea Catchment Area, HELCOM , 27 -28.4.2017).

I oktober 2017 presenterade NEFCO en preliminär projektplan för Krasnyj Bor vid Nordliga dimensionens miljöpartnerskaps ledningsgrupps möte. Det framkom att en del av bassängerna nu täckts med en geomembran, d.v.s. en duk som byggts över bassängerna. Duken förhindrar regnvatten att fylla bassängerna och översvämningar att uppstå. Runt anläggningen finns en kanal som leder vätskan som läcker ur bassängerna till ett reningsverk. NEFCO föreslår att NDEP godkänner ett projekt om att finansiera åtgärder för att oskadliggöra problemavfallet som deponerats i Krasnyj Bor. Det slutliga beslutet fattades av NDEP Assembly i november 2017. Det är första gången sedan sanktionsbeslutet år 2014, som EU går med på att ett nytt projekt i Ryssland tas med i NDEP:s projektportfölj.

Nordiska diplomatröster i S:t Petersburg och Riga

De nordiska ländernas generalkonsulat i S:t Petersburg följer med miljösamarbetet mellan Ryssland, de nordiska länderna och EU. För närvarande finns ingen tjänsteman med explicit ansvar för miljösamarbetet vid de nordiska konsulatet.

Pirjo Tulokas var generalkonsul i S:t Petersburg från 2009 till hösten 2016. Då hon inledde sin tjänstperiod höll ekonomin på att återhämta sig efter krisen, vilket märktes i att antalet visumansökningar till Finland ökade med 20 procent per år ända till år 2013 då ekonomin och rubelns kurs på nytt började försvagas. Följande års händelser i Ukraina och Krim förstärkte den negativa trenden. Pirjo Tulokas påpekar att den politiska krisen inte påverkat särskilt mycket generalkonsulatets arbete.

– Trots den politiska krisen mellan EU och Ryssland har dialogen fortsatt om miljöfrågor, det ekonomiska samarbetet, social- och hälsovården och motarbetandet av drogrelaterad kriminalitet. År 2014 beslöt vi att vi kan bevilja två års visum till personer som regelbundet besöker Finland uttryckligen för att visa att det är viktigt att kontakter på gränsnivå upprätthålls.

De nordiska generalkonsulatet har ett nära samarbete som blev ännu viktigare då Nordiska ministerrådets kontor i S:t Petersburg fick agentstämpel och dess verksamhet kördes ner till ett minimum.

– Finska generalkonsulatet är större än de övriga nordiska konsulatet. Vi har tidigare haft en miljöexpert på konsulatet som har följt med miljöfrågor i hela Ryssland. Kontakterna till nordvästra Ryssland har varit det viktigaste. Nu då närområdespengar inte mera finns i statsbudgeten kan vi inte stödja ideella organisationer, men vi försöker upprätthålla kontakterna och dialogen med dem.

Pirjo Tulokas säger att det skulle finnas mycket att göra på miljöområdet och nämner bristerna i avloppsvattenreningen i små städer i Leningrad-regionen och Krasnyj Bor. Hon konstaterar också att det är svårt att se hur ett internationellt samarbete kring dessa projekt kan fortsätta då den

internationella finansieringen hamnat i kläm på grund av sanktionerna.

– Eftersom Finland hör till EU och varit med om att godkänna sanktionerna, kan vi inte kringgå dem.

Är ryssarna intresserade av miljöfrågor?

– När ekonomin gick bättre började man se tecken på att intresset för miljöfrågor ökade. Bl.a. började ekologiska produkter dyka upp i butikerna. Här lever man i nuet och tänker inte så mycket på hur jorden ser ut efter vår tid. Man har också det sovjetiska arvet där naturen skulle underställas människan. Visserligen finns här små, bitska ideella organisationer som Greenpeace, men det är svårt för dem att få sin röst hörd.

Vid Sveriges generalkonsulat arbetar **Gunilla**

Davidsson som konsul. Hon är utsänd för att följa med mänskliga rättigheter i Ryssland. Hon följer upp projekt, rapportering och träffar aktörer inom det civila samhället. Sedan våren 2016 sysslar hon också med miljösamarbete.

– Sverige har haft en årlig budget för miljöinvesteringar som har gått till reningsverken i S:t Petersburg och Kaliningrad. De ekonomiska sanktionerna gjorde att vi enbart kan förlänga avtal men inte gå med i nya miljöprojekt. Under 2015 inledde vi samtal med världsnaturfonden WWF. Tillsammans med CCB och WWF i Moskva har vi nu startat ett samarbete i nordvästra Ryssland. Vi är i en uppstartsfas och räknar med att nå upp till 50 icke-statliga organisationer i Ryssland. Min farhåga är om det går att jobba i Ryssland på grund av sanktionerna, men vi hoppas att WWF lever upp till sitt goda rykte och att organisationen har goda kontakter till den högsta ryska ledningen.

Gunilla Davidsson säger att agentlagstiftningen har påverkat hennes arbete en hel del.

– Organisationerna har omorganiserat sig så att man kan ta emot stöd. Många har blivit kommersiella organisationer och en del har registrerat sig i

Republikpalatset i Minsk. Efter Rysslands annektering av Krimhalvön koncentreras en allt större del av NDEP:s miljöprojekt till Vitryssland.

andra länder. Mycket av mitt arbete går ut på att sitta i dialog med olika parter på grund av agentlagen. Vi försöker vara flexibla. Vi vill att organisationerna ska överleva den här situationen.

Nordiska ministerrådets informationskontor i Ryssland och Lettland

Nordiska ministerrådets kontor i S:t Petersburg och Kaliningrad och verksamhetspunkterna i Murmansk, Petrozavodsk och Arkhangelsk fick agentstatus år 2015, vilket i praktiken gjorde en fortsatt verksamhet omöjlig. Nästan hela personalen blev tvungen att avsluta sitt arbete.

Vid Nordiska ministerrådets kontor i S:t Petersburg arbetar nu endast **Elena Golubeva** och en bokförare. Kontoret i S:t Petersburg har verkat i 20 år och administrerat en stor mängd samarbetsprojekt under årens lopp. Kontorets personal kan på grund av agentstatusen inte verka i offentliga sammanhang. Som bäst pågår rättegångar om kontoren både i Kaliningrad och i S:t Petersburg. Nordiska ministerrådets sekretariat i Köpenhamn har tagit över skötseln och administrationen av projekt.

– Tidigare kontorsanställda har startat egna företag för att kunna fortsätta arbeta med internationella projekt, berättar Golubeva. Så har hänt i både Arkhangelsk och Kaliningrad. Det är viktigt att de personliga kontakterna upprätthålls med tanke på framtiden. I regionerna har situationen lett till att myndigheterna och icke-statliga organisationer diskuterar hur man ska kunna upprätthålla verksamhet. Ideella organisationer kan inte ta emot pengar från utlandet och myndigheter kan inte vara partners. En icke-statlig organisation som blir prickad som agent påförs en tung och dyr rapporteringsskyldighet som den inte klarar av, berättar Golubeva.

Nordiska ministerrådet har genomfört många miljö- och energiprojekt i nordvästra Ryssland under de senaste åren. I Karelen har fokus legat på avfallshantering, i Arkhangelskregionen på klimat och vattenfrågor. I Barentsregionen har fokus varit på förnybar energi och i Kaliningrad på energief-

ektivitet, marin bio-ekonomi och utvecklingen av miljöteknik, alltså cleantech. Aktuella projekt just nu är grön mobilitet, hållbar skogsvård, hanteringen av bioresurser och cleantech. Inget av projekten administreras i Ryssland.

– Viktiga miljökontakter för oss i S:t Petersburg var bl.a. Leonid Korovin och miljökommittén och kommittén för externa relationer som har hand om det internationella samarbetet. Vi kunde också sammanföra miljö-, hälsovårds- och kulturfrågor i våra projekt.

I januari 2016 träffade jag **Jan Widberg**, som var direktör för Nordiska ministerrådets kontor i Riga. Jan Widberg hade tidigare arbetat med Östersjöfrågor på Nordiska rådets sekretariat, där han var ansvarig för de parlamentariska kontakterna mellan Nordiska rådet och Baltiska församlingen och efter det som generalsekreterare för den Parlamentariska Östersjökonferensen BSPC. Jan Widberg arbetade därefter som direktör för kontoret i Riga fram till sin död i november 2016.

Jan Widberg konstaterade att det har funnits ett intresse av att göra insatser för att förbättra Östersjöns miljö.

– Traditionellt har Östersjösamarbetet roterat mycket kring miljöfrågor av olika skäl, det har varit ett mera neutralt område där man har kunnat samarbete utan allt för starka politiska övertoner.

Under sina år inom Östersjösamarbetet såg han en tydlig utveckling mot det bättre.

– I de inledande kontakterna med de ryska myndigheterna på 90-talet, handlade det först om civil säkerhet. Frågan om dumpad ammunition kom upp rätt tidigt. Sedan handlade det om ett bredare samarbete om föreningen av Östersjön, bl.a. om utsläpp från avlopp, jordbruk och kycklingsfarmer. I början fanns det ett symboliskt intresse från rysk sida som utvecklades till ett genuint intresse för miljöfrågorna och Östersjöns tillstånd. Man såg problemet tydligare och att det kommer att

drabba en själv om det fortsätter på samma sätt. Östersjön skulle bli ett hav som inte kan generera något ekonomisk intäkt.

Sättet att samarbeta och tonfallet i samarbetet mellan Norden och Ryssland ändrades under de år som Widberg följde utvecklingen.

– I Ryssland har man påmint en bredare publik om att det inte är Norden som kommer som en räddande ängel utan också ryssarna har ställt upp. Jag tänker tillbaka till mitten av 90- talet då vi började jobba med Ryssland och även med de baltiska staterna. Då fanns det fortfarande en skolmästarinställning, "we in Sweden". Det ledde till en slags tveksamhet från baltisk och rysk sida till en början. Det tog en tid att hitta den rätta tonen i de nordiska länderna och inse att även medparten hade erfarenheter som var värda att beakta. Den tonen är lite större ödmjukhet och man går från en skolmästarattityd till en arbetsroll som gagnar regionen. Samtidigt har attityden övergått till en insikt om ömsesidighet hos bägge parter. Kontoret här i Riga är ett gott exempel. Man har gått från informationskontor till ett kontor som tillför ömsesidigt samarbete. Den attityden har förhoppningsvis trängt in i den nordiska aktören när det gäller förhållningssättet både till de baltiska länderna med också till Ryssland.

Nordliga dimensionens samarbete är värdefullt främst för att det är en kanal för en fullständigt ömsesidig dialog mellan Ryssland och EU. Så länge dialogen fungerar bra har nordliga dimensionens samarbete ett värde, sade Widberg.

– Folket i nordvästra Ryssland skulle drabbas om partnerskapet lades ner, men indirekt naturligtvis även vi i Norden. Objektivt sett finns det ett gemensamt intresse att man gör något tillsammans

för miljön, det sociala samarbetet, mot människohandel och internationell brottslighet som inte är isolerat till något enskilt ställe. Skulle alla de arbetsformer som utvecklats försvinna så är det inte bra. Vi, folket "we the people" skulle drabbas. Det skulle leda till en försämrad miljö och ökad kriminalitet.

EU:s sanktioner måste följas, men kontakterna till Ryssland måste trots det upprätthållas, betonade Widberg.

– Man borde kunna finna vägar för att kunna fortsätta samarbeta inom ramen för sakfrågor, så som miljö, social välfärd och människohandel. Det är frågor som oavsett sanktionerna är oerhört angelägna och som man måste kunna fortsätta driva. Jag tror att man måste låta enskilda myndigheter och rentav personer få ansvar att driva de här frågorna. Inte så att de blir ansvariga för en överordnad politik utan mera då representanter för ett sakområde. Kanske lägga mera resurser på gränsöverskridande samarbete och på de regionala och lokala myndigheterna och låta dem utföra ett väldigt sakorienterat samarbete.

Kan miljöarbetet vara ett sätt att främja fredsarbetet i Östersjöregionen?

– Ja, jag har alltid trott på att dialoger i kultursamarbete, miljösamarbete, polissamarbete, ja allt samarbete medverkar till en fredlig utveckling med reservationen att det förutsätter att det finns ett överordnat intresse av att ha fredliga relationer. Om det inte finns ett överordnat intresse av att främja ett fredligt samarbete kan man fråga sig vad värdet av miljöarbetet är. Kanske ett värde för miljön. Det låter kanske lite pessimistiskt men så tror jag att det är, sade Jan Widberg.

Slutsatser och åtgärdsförslag

Det har varit mycket intressant att lyssna på alla som jag fått möjlighet att intervjua. Var och en har haft sin egen historia att berätta, sin egen kontaktpunkt till Östersjön, egna erfarenheter och tankar om framtiden. En del berättelser går in i varandra, vilket visar hur viktigt Östersjönätverket och kontakterna är. De jag intervjuat ingår i mitt Östersjönätverk och är personer som jag har samarbetat med i olika sammanhang under de senaste 20 åren.

De senaste 30 åren har varit en framgångsrik tid för miljösamarbetet i Östersjöregionen. Miljösamarbetet har också fungerat som ett exempel på en samsarbetsmodell som kan tillämpas inom andra områden. Det har skapat möjligheter för både europeiska och nordiska företag som sålt cleantech-teknologi och know-how till kommuner och städer i Östersjöregionen.

Nordliga dimensionens miljöpartnerskap och de förbättringar som gjorts i S:t Petersburg är ett unikt exempel på regionalt samarbete också i en global kontext. Miljösamarbetet har lett till konkreta förbättringar av miljöns tillstånd men mycket arbete återstår och nya hotbilder är under uppsegling.

Konflikten mellan Ryssland, Ukraina och EU fortsätter. Ingenting tyder på att sanktionerna skulle upphöra inom den närmaste framtiden. Den ekonomiska och politiska situationen i Ryssland är svår, vilket återspeglas i oviljan att investera i miljöförbättrande åtgärder. Erfarenheten är att inga nya miljöprojekt påbörjas i Ryssland utan internationell medverkan och sakkunskap. Det gäller såväl inom avloppsvattenreningen som inom annan verksamhet med miljöeffekter, såsom djurhushållningen eller behandlingen av problemavfall. Om de internationella kontakterna bryts, minskar intresset för nya miljöprojekt i Ryssland. Viktigt att notera är att Ryssland betalat största delen av alla investeringar själv men internationell finansiering och sakkunskap har behövts som incitament för att få igång projekt och miljöförbättrande åtgärder.

Det måste finnas resurser för att köpa kemikalier för avloppsvattenreningen och för att ersätta söndriga maskindelar i reningslinjerna i avloppsreningsverken också i framtiden. En risk är att resurserna för att upprätthålla den infrastruktur och de reningsprocesser som utvecklats och byggts ut under de senaste decennierna minskar om det internationella samarbetet upphör. Sannolikheten för att detta skulle ske ökar om de mänskliga och professionella kontakterna mellan de ryska, nordiska och europeiska parterna bryts.

Om miljösamarbetet försvagas på grund av att den politiska situationen och politiska beslut förhindrar planering och finansiering av nya samsarbetsprojekt i Ryssland, avtar med tiden de personliga och institutionella kontakterna mellan EU-länderna och Ryssland. Politiska beslut som förhindrar europeisk och nordisk medfinansiering av miljöprojekt i Ryssland ökar säkerhetsrisken för befolkningen och miljön i Östersjöregionen.

HELCOM:s samarbete i form av regelbundna möten på tjänstemannanivå i HELCOM:s olika organ har fortsatt trots de ekonomiska sanktionerna. Den 6 mars 2018 ordnas nästa ministermöte. År 2016 lyckades HELCOM:s medlemsländer slutligen enas om ett förbud om att släppa ut toalettavfall i havet från fartyg. Förbudet träder i kraft år 2019 för nya fartyg och 2021 för gamla fartyg. Samma år beslöt medlemsländerna också att ansöka om en s.k. NECA status för Östersjön, vilket innebär att kvävedioxidutsläppen från fartygstrafiken kommer att minska kraftigt. Dessa händelser kan betecknas som framgångar för HELCOM. Ett bakslag för HELCOM:s medlemsländer är att målet att återställa ett gott ekologiskt tillstånd till år 2021 inte ser ut att uppnås. I en mellanrapport som HELCOM publicerat ungefär ett år före ministermötet konstateras att genomförandet av HELCOM:s aktionsplan för Östersjön ligger efter tidtabellen.

Det årliga internationella Östersjöevenemanget "Baltic Sea Days" har trots den politiska situationen fortsättningsvis ordnats i S:t Petersburg på ryskt initiativ och det ser i dag ut som om evene-

FOTO: PATRIK RASTENBERGER

Kurorten Svetlogorsk i Kaliningrad, Ryssland. Det uppgraderade avloppsreningsverket i Kaliningrad invigdes i september 2017.

manget kommer att leva vidare. Kontakter mellan tjänstemän, forskare och finansieringsinstitut har hittills upprätthållits men sammankomsterna på ministernivå har minskat. Baltic Sea Days är ett viktigt evenemang för att det bidrar till att upprätthålla intresset för Östersjöns miljö i Ryssland och för att evenemanget samlar både ryska och internationella experter.

Runt Östersjön ordnas årligen många andra stora evenemang som bidrar till att hålla miljöfrågorna på den politiska agendan. Under de senaste decennierna har flera organisationer och stiftelser bidragit till att sprida information om Östersjöns miljö och att sätta större press på regeringarna. I Finland har bl.a. den åländska Östersjöfonden, John Nurminens Stiftelse och Baltic Sea Action

Group specialiserat sig på skyddet av Östersjön. Det internationella samarbetet har även en viktig lokal och regional dimension. Det finns en lång tradition av samarbete mellan kommuner, städer och regioner inom Östersjöregionen och det är viktigt att denna nätverksskapande och konkreta verksamhet fortsätter.

Kontakterna på regeringsnivå mellan Ryssland och de övriga länderna i regionen har under de senaste åren främst upprätthållits på tjänstemannanivå. I juni 2017 samlades Östersjörådet (CBSS) till utrikesministermöte i Reykjavik och godkände där en handlingsplan för "en hållbar utveckling i Östersjöregionen 2030". Under det senaste året har också Finlands president Niinistö och Rysslands president Putin träffats några gånger och under dessa mö-

ten också diskuterat miljöfrågor. Enligt medierna har situationen i Krasnyj Bor och de klimatskadliga utsläppen av sot i Arktiska regionen behandlats.

Den Parlamentariska Östersjökonferensen (BSPC) har fortsatt sitt arbete för Östersjöns miljö under den politiska krisen. Inför konferensen i september 2017 publicerade BSPC en uppföljningsrapport om eutrofiering skriven av den finländska riksdagsledamoten och eutrofieringsrapportören Saara-Sofia Sirén. Hon föreslår att Östersjöländerna stärker sitt samarbete inom Östersjöns gränsöverskridande avrinningsområden. Hon betonar också betydelsen av att övergå till en cirkulär ekonomi där näringsämnen återanvänds eller återvinns i kretsloppet. Hon påpekar att det är särskilt viktigt att utveckla kretsloppsmetoder inom jordbruket som är den största källan till utsläpp av näringsämnen fosfor och kväve. Det är anmärkningsvärt att varken CBSS eller BSPC berör problemet som sanktionerna innebär för miljösamarbetet. Att frågan snarast sopas under mattan visar hur politiskt känslig den är.

Nordiska ministerrådets informationskontors verksamhet i Ryssland går på sparlåga p.g.a. agentstämpeln som de ryska myndigheterna gett kontoren. NMR har sökt nya sätt att samarbeta kring projekt på lokalnivå i Ryssland. Många gräsrotskontakter existerar fortfarande och det skulle vara möjligt att återuppta verksamheten om agentstämpeln skulle hävas. Agentstämpeln har bl.a. inneburit att de få kvarvarande anställda vid Nordiska ministerrådets kontor Ryssland inte kan delta i officiella sammanhang eller ordna aktiviteter i Ryssland.

Ryssland har hittills visat ett fortsatt intresse för miljösamarbetet, bl.a. genom att finansiellt stödja nordliga dimensionens miljöpartnerskap och genom att delta i NDEP:s möten. Projekt som påbörjats före sanktionerna trädde i kraft slutförs, men enligt gällande regler finansierar de europeiska och nordiska finansieringsinstituten inga nya projekt i Ryssland så länge sanktionerna är i kraft. De pengar som tidigare hade reserverats för

miljöprojekt i Ryssland har till stor del använts för projekt i Vitryssland och Ukraina under de senaste åren. Frågan är hur länge Ryssland är intresserat av att fortsätta finansiera nordliga dimensionens miljöpartnerskap ifall inga nya satsningar påbörjas i Ryssland.

Den europeiska revisionsrätten (ECA) har i en rapport år 2016 riktat kritik mot Östersjöländerna och ansett att länderna inte gjort tillräckligt för att åtgärda föroreningen av Östersjön. Revisionsrätten presenterar ett antal åtgärdsförslag, bl.a. uppmanar revisionsrätten Östersjöländerna att fortsätta stöda förbättringen av avloppsreningsverken i Ryssland och Vitryssland. Det är motsägelsefullt att ECA fäster Östersjöländernas uppmärksamhet vid detta, då Europeiska rådet i samband med utformningen av sanktionerna stoppat möjligheten för de europeiska och nordiska finansieringsinstituten att stöda och belåna nya miljöprojekt i Ryssland. Samtidigt är det värdefullt att ECA lyfter problemet och uppmanar Östersjöländerna att fortsätta åtgärda miljöproblemen i Ryssland och Vitryssland. Eftersom Europeiska rådets beslut om sanktionerna är orsaken till att de europeiska och nordiska finansieringsinstituten inte kan finansiera nya miljöprojekt i Ryssland, bör ECA:s kritik i första hand riktas till EU:s institutioner.

Klimatförändringen är ett växande hot mot naturen och miljön både globalt och inom Östersjöregionen. Förändringarna sker långsamt i Östersjöregionen och är därför svåra att upptäcka. Klimatförändringens inverkan på Östersjöns ekosystem har hittills diskuterats lite i offentligheten. Ett utökat forskningssamarbete skulle fördjupa kunskapen. De negativa effekterna av klimatförändringen kan allra bäst tacklas genom gemensamma åtgärder och strategier. Förutom ett utökat myndighets-, universitets- och forskarsamarbete så är det också nödvändigt att förstärka rapporteringen av upptäckter och forskningsresultat till den stora allmänheten. En förbättrad kommunikation och informationsgång om klimatförändringen, eutrofieringen, de radioaktiva utsläppens risker m.m. behövs för att beslutsfatta-

re och invånare i Östersjöländerna ska kunna fatta upplysta och kloka beslut.

Så länge det finns en ömsesidig vilja att samarbeta och gemensamma värden att sträva efter kan samarbetet lyckas. Saknas viljan och en gemensam värdegrund rinner samarbetet ut i sanden. Kontakter och dialoger mellan människor i Östersjöländerna är en förutsättning för att skapa en gemensam värdegrund.

Med beaktande av ovanstående slutsatser föreslår jag följande åtgärder för miljösamarbetet och dialogen i Östersjöregionen:

- Att regeringarna i Östersjöregionens EU-länder tar initiativ till en diskussion med Europeiska rådet och EU-kommissionen om att se över tolkningen av sanktionsbeslutet som försvårar miljösamarbetet inom nordliga dimensionens miljöpartnerskaps område. De europeiska och nordiska finansieringsinstituten bör ha möjlighet att delta i den fortsatta planeringen, finansieringen och förverkligandet av miljö- och klimatförbättrande projekt och åtgärder inom Östersjöns avrinningsområde i nordvästra Ryssland. Det skulle stöda genomförandet av HELCOM:s åtgärdsplan för Östersjön och EU:s regionala Östersjöstrategi. Ett fortsatt samarbete mellan EU och Ryssland för att lösa gränsöverskridande miljöproblem måste kunna fortsätta trots politiskt svåra tider.
- Att en gemensam handlingsplan för att motarbeta och tackla klimatförändringen och dess effekter på Östersjön uppgörs i ett samarbete

mellan Östersjöländernas regeringar t.ex. under ledning av Östersjörådet (CBSS) och HELCOM.

- Att regeringarna och EU ger sitt fulla stöd för genomförandet av HELCOM:s aktionsplan för Östersjön (BSAP). Ministermötet år 2018 blir en viktig milstolpe för samarbetet kring miljöfrågorna i Östersjöregionen. Ambitionsnivån får inte sänkas trots att bl.a. europeiska revisionsrätten varnar för att HELCOM:s målsättning om att uppnå en god ekologisk nivå till år 2021 inte kommer att lyckas.
- Att Östersjöländernas regeringar verkar för att regionen blir ett pilotområde för miljövänlig teknologi, kretsloppstänkande, hållbara jordbruksmetoder och gränsöverskridande samarbete för den fysiska planeringen inom Östersjöns avrinningsområden.
- Att säkerheten vid kärnkraftverken, förvaringen och behandlingen av använt kärnbränsle och radioaktivt avfall får högsta prioritet i hela Östersjöregionen. Informationsgången mellan länderna om säkerhetsfrågor som berör kärnkraftsverksamheten bör ske i realtid.
- Att Östersjöländernas ledare och regeringar kontinuerligt håller miljöfrågorna på den politiska agendan både i bilaterala och multilaterala kontakter, i FN och andra internationella organisationer och att internationella avtal efterföljs. De nordiska länderna och Östersjöländerna bör agera som föregångare i världen för en ekologisk, social och kulturell hållbar utveckling.

Avslutande ord

Den 10 oktober 2017 deltog jag i NDEP:s ledningsgruppsmöte, i Vodokanals utrymmen i S:t Petersburg. Samma dag firades Vodokanals 159-årsdag och en högtidlig invigningsceremoni ordnades för att fira slutförandet av NDEP:s sista stora samarbetsprojekt i S:t Petersburg, förnyandet av norra S:t Petersburgs avloppsreningsverk. Dagen blev samtidigt avslutningen av NDEP:s långvariga engagemang i S:t Petersburg, samarbetet som för 20 år sedan inleddes med förnyandet av avloppsvattnenätet under Nevskij Prospekt. Den 10 oktober 2017 fanns också några av de personer på plats som medverkat till det allra första gemensamma projektet, bl.a. Jaakko Henttonen och Timo Mäkelä. Nu har så gott som alla vattenreningsverk och hela avloppsnätet i S:t Petersburg förnyats och vattenreningen uppfyller HELCOM:s krav. I norra avloppsreningsverket återstår det ännu för Vodokanal att modernisera en del, men det projektet ingår inte i NDEP:s program.

Under nordliga dimensionens miljöpartnerskaps möte presenterades de pågående projekten. En stor del av verksamheten är nu koncentrerad till Vitryssland, då nya projekt inte kan påbörjas i Ryssland p.g.a. sanktionspolitiken. De pågående projekten i Ryssland har inletts före sanktionerna trädde i kraft år 2014. De är vattenreningsverken i Gattjina, Viborg och Petrozavodsk.

Frågan som väckte det största intresset gällde Krasnyj Bor. I fjol fick NEFCO i uppdrag av HELCOM att utreda möjligheten att skapa ett gemensamt projekt för att åtgärda miljöriskerna i Krasnyj Bor. NEFCO presenterade nu ett projekt

som handlade om teknisk assistens för behandlingen av gifterna, provtagning och analyser. Sverige, Finland och Tyskland är beredda att finansiellt vara med om att stöda projektet. NEFCO har förhandlat med S:t Petersburgs stad om ett samarbete och föreslog att projektet skulle tas med i NDEP:s plan för 2018. NEFCO ville också inkludera samarbetsprojekt om att minska utsläpp av sot eller svart kol i den arktiska regionen.

EU:s representant sade att EU stöder nya projekt, förutsatt att vissa villkor uppfylls. Projekten ska vara småskaliga, ha en gränsöverskridande betydelse och betjäna det civila samhället. För EBRD:s del är situationen oförändrad, d.v.s. banken får inte delta i finansieringen av nya projekt inom NDEP. EU meddelade att det också är möjligt för bankerna NIB och den tyska utvecklingsbanken KfW att föreslå projekt. Varje projekt kommer att behandlas av EU från fall till fall.

Diskussionen bland mötesdeltagarna var försiktigt optimistisk. Nu rör det i alla fall lite på sig. Kanske det här kan vara en öppning för ett fortsatt NDEP-samarbete? Det sades också att frågan har diskuterats på högsta politiska nivå inom EU, eftersom det handlar om en stor principiell fråga som berör tolkningen av sanktionerna.

NDEP:s styrelse godkände inkluderandet av NEFCO:s förslag om samarbete kring Krasnyj Bor och sotutsläpp i den arktiska regionen vid sitt möte den 24 november 2017.

Summary

Environmental cooperation in the Baltic Sea region as an example of a peaceful dialogue

I have had three objectives in mind when I wrote this report. First, to describe how environmental cooperation in the Baltic Sea region has developed and what goals have been achieved so far. Second, to elaborate on the risks and consequences of the current policy in the Baltic Sea region for people living in the area and their environment. And, third, to outline measures that should be taken to ensure a positive development of environmental cooperation in the region and to safeguard continuous dialogue between Russia and the other Baltic Sea states.

Environmental cooperation in the Baltic Sea region has developed positively during the last 40 years. The first attempts to deepen environmental cooperation in the region date back to 1974 when the first Helsinki Convention (HELCOM), which committed all the contracting states to protect the common sea area, was signed.

The role of HELCOM as a platform of collaboration between all the Baltic Sea states and the European Commission is still of great importance today.

Public awareness of environmental degradation and pollution in the Nordic countries increased significantly during the decade from 1970 to 1980.

In the former Soviet Union and Eastern Europe, environmental protection was badly neglected, and when the Iron Curtain fell, Nordic countries immediately initiated environmental cooperation with Estonia, Latvia and Lithuania and, shortly after that, also with Russia. An initiative called "Environment for Europe" was launched with a mission to create structures for environmental cooperation in the Baltic Sea region, and gather experts and financiers for a Project Preparation Committee.

From 1990 to 2014, remarkable progress and development took place in the Baltic Sea region. In 1997, the first loan was granted from EBRD to

Vodokanal St. Petersburg for the restoration of wastewater treatment plants and sewage systems in St. Petersburg.

The successful measures to restore the sewage systems in St. Petersburg would not have succeeded without the diligent efforts of officials working in government ministries and environmental agencies and the financial support from Nordic and European Financing Institutions.

The Northern Dimension Environmental Partnership (NDEP) has been an important mechanism in developing environmental cooperation between EU and Russia. The personal close contacts between professionals in crucial positions at Vodokanal and International Financing Institutes have also been crucial, as has been the strong support from politicians in leading positions in the Nordic countries.

Environmental cooperation in the Baltic Sea region became a unique model for global regional environmental cooperation. During the past twenty years, many new stakeholders have joined the group of driving forces for the protection of the Baltic Sea. Foundations have been established with the sole task to protect our common sea. There are also several NGO's working for the protection of the Baltic Sea. During the last few years, Russian NGOs have encountered problems due to resistance from the political regime.

The era of positive development ended abruptly in 2014 when Russia occupied the Crimea region. Political tension in the Baltic Sea region has intensified and has had a harmful impact on environmental cooperation in the area.

Because of the political measures taken by the EU Council and EU Commission in summer 2014, EU Financial Institutions and the NDEP have been unable to conclude new agreements to facilitate and finance new environmental projects in Russia.

The Nordic Investment Bank has adhered to the same stringent policies as the EBRD and EIB; only agreements that were signed before the crises begun will be implemented and completed.

Within the scope of projects agreed under the NDEP funded St. Petersburg Neva Programme for 2009 and 2017, the wastewater treatment plant in Kaliningrad was completed in 2017, and the inauguration of the Northern Wastewater Treatment Plant in St. Petersburg was carried out in October during the same year.

The only exception to the current policy is a decision by the Board of NDEP in November 2017 to allow NEFCO's participation in small scale projects in Krasny Bor and the Arctic region.

Since 2014, new NDEP loans and grants have only been offered to Belarus and Ukraine. Russia's weak economy, combined with the lack of political domestic environmental pressure, has meant that municipalities in the Leningrad region have refrained from investing in new environmental projects. Previous experience has shown that international expertise, pressure and cooperation are the requisite ingredients for initiating new environmental projects in Russia.

Nordic countries have brought expertise and seed money to kick start environmental projects in Russia and the Baltic region. This has given Nordic clean-tech companies significant opportunities to develop their skills, knowledge and business practises.

The total investment costs in wastewater treatment plants and sewage systems in St. Petersburg from 1997 to 2017 is about one billion euro, of which approximately one third comprise international loans and grants and two third domestic resources. The vast majority of the investments have been funded by Russia.

This report is based on more than 20 interviews carried out with a network of people involved in the Baltic Sea environmental activities. All of them have deep insights and experience of international cooperation in the Baltic Sea region and come from diverse professional backgrounds, such as banking and finance, research, politics and the diplomatic circle.

In the Leningrad region 184 sites are still without proper functioning wastewater treatment plants and sewage systems. Meanwhile, agro-industries centred around cattle, pig and poultry production have expanded rapidly during the last years and are creating serious risks of pollution and discharge of nutrients to the watercourses.

The most visible environmental danger associated with Krasny Bor is the landfill for hazardous waste close to St. Petersburg. For decades, large amounts of highly toxic liquid and solid wastes have been deposited in big ponds. To make matters worse, the landfill is located not very far from the Neva River and Vodokanal's water intake, which means that a major leakage of toxic compounds would have serious consequences on St. Petersburg's freshwater supply.

And on St. Petersburg's southwest lies Sosnovy Bor, which is one of Russia's nuclear towns with four Chernobyl type nuclear power plants, which are still operating. A further four new nuclear plants are under construction, and Sosnovy Bor is a testing facility for submarine nuclear reactors and the handling of large amounts of radioactive waste.

An important consideration is that, in order to operate efficiently, all the wastewater treatment facilities require constant maintenance. A lack of common or mutual projects will presumably lead to weaker contacts and less exchange of information and communication between people working in various positions within the Baltic Sea region. In

the long run, this will result in an increased number of critical situations which affect the health and security of the people living in the Baltic Sea region, as well as the environment.

To prevent this, regardless of the political situation in the area, the people living in the Baltic Sea region have the right to demand a continuation of the environmental cooperation.

By way of conclusion, I call upon Governments in the Baltic Sea region to:

- Initiate a discussion with the EU Council and Commission to change the interpretation of the sanctions regime that complicates environmental cooperation and finance projects in the northwest part of Russia. It is also of utmost importance that new NDEP projects in the Russian part of the Baltic Sea catchment area and in the Arctic region should be planned, and that EBRD, EIB, NIB and NEFCO can push forward these projects and contribute to their financing. Environmental cooperation must continue despite politically challenging times.
- Design and implement a common strategy and action plan to fight against climate change and its impact on the Baltic Sea. The Council of Baltic Sea States (CBSS) together with HELCOM could be assigned the task of coordinating and spearheading these measures.
- Strongly support the implementation of HELCOM's Baltic Sea Action Plan (BSAP). The HELCOM ministerial meeting in March 2018 is an important forum to address these issues.
- Strive for efforts to make the Baltic Sea region a pilot area for the circular economy, green technology, sustainable farming practices and cross-border cooperation on spatial planning.
- Ensure that the highest security standards are established and maintained in nuclear power plants, as well as in the management of storage and disposal of radioactive fuel and wastes, and strive for open and direct communication in the region.
- Continuously keep environmental issues on the political agenda in bilateral and multilateral contacts, in the UN and other international organizations, and commit to common agreements and conventions.

Fiskerinäringen har påverkats negativt av övergödningen i Östersjön.

Definitioner på förkortningar:

Baltfish Ett regionalt EU forum för diskussion och behandling av fiskerifrågor i Östersjön.

Baltiska församlingen Forumet för samarbete mellan parlamentariker i de Baltiska länderna.

BAT Bästa tillgängliga teknologi.

BSD Baltic Sea Days. Internationell Östersjökonferens som ordnats i St.Petersburg sedan år 2000.

BSPC Baltic Sea Parliamentary Conference. Ett samarbetsforum för parlamentariker i nationella och regionala parlament i Östersjöregionen.

CBSS Council of Baltic Sea States, Östersjörådet. Ett samarbetsorgan mellan regeringarna i Östersjöregionen.

IEEP Institute for Engineering and Environmental Problems in Agricultural Production.

JCP Ett åtgärdsprogram för att återställa Östersjöns miljötillstånd. Godkändes vid HELCOM:s Östersjökonferens i Ronneby år 1990.

EUSBR EU:s regionala Östersjöstrategi som godkändes år 2009.

Helsingforskonventionen (HELCOM) En överenskommelse mellan Östersjöns strandstater om att skydda miljön i Östersjön. Den första konventionen skrevs år 1974 då även HELCOM grundades. Den ersattes 1992 av en ny konvention som trädde i kraft i januari 2000. Helsingforskonventionens medlemsstater ska omsätta konventionens rekommendationer i nationell lagstiftning. För att samordna arbetet finns ett sekretariat i Helsingfors (www.HELCOM.fi).

HELCOM:s Baltic Sea Action Plan (BSAP) En plan för att återställa Östersjöns miljö till ett god ekologisk nivå. Planen godkändes av HELCOM:s ministermöte år 2007 och ska vara genomförd år 2021.

IMO Internationella sjöfartsorganisationen. En mellanstatlig organisation som fattar beslut om internationella regler för sjöfarten. Har säte i London.

NEFCO Ett samnordiskt miljöfinansieringsbolag vars primära syfte är att främja investeringar av nordiskt miljöintresse i Central- och Östeuropa genom att finansiera företag i dessa länder (norden.org, 10.5.2017).

NIB Nordiska Investeringsbanken.

Nordliga dimensionens miljöpartnerskap (NDEP) Består av NDEP-ländernas regeringar, EU och internationella finansieringsinstitut. NDEP:s uppgift är att åtgärda stora miljöproblem inom nordliga dimensionens verksamhetsområde (Barents och Östersjöregionen). Ryssland och EU är fondens största bidragsgivare. Förutom Sverige, Finland och Norge är också Vitryssland en part. EBRD, EIB, NIB och NEFCO är finansieringsinstitut som förverkligar projekt inom ramen för nordliga dimensionens miljöpartnerskap. NDEP administrerar och koordinerar projektaktiviteterna.

Nordiska ministerrådet Organisationen för samarbetet mellan de nordiska regeringarna. Sekretariatet är i Köpenhamn.

Nordiska rådet Forumet för samarbete mellan parlamentariker i Norden.

MARPOL Internationellt avtal för att förhindra föroreningen från fartyg.

SAVE Ett miljöprojekt där man använder avfallsgips som bindemedel av fosfor på åkrar i Åboland.

SIDA Styrelsen för internationellt biståndssamarbete i Sverige.

SITRA Jubileumsfonden för Finlands självständighet.

Enligt uppgifter från Finlands miljöcentral och HELCOM har det ekologiska tillståndet i den östra delen av Finska viken förbättrats avsevärt tack vare effektiviserad avloppsrening i S:t Petersburg.

Förteckning över personer som nämns:

Martti Ahtisaari, president
Vitaly Artuyshchenko, NEFCO S:t Petersburg
Sven Auken, dansk minister
Sergej Blinnikov, statsminister i Karelen
Aleksandr Brulhanov, avdelningschef, IEEP
Oleg Bodrov, ordförande, Green World, Sosnovij Bor
Kaj Bärlund, finsk miljöminister
Gunilla Davidsson, konsul vid Sveriges Generalkonsulat i St.Petersburg
Mikhail Durkin, direktör för CCB
Lars Eklund, direktör för östsidan, SIDA
Sanni Grahn Laasonen, finsk miljöminister
Alexander Lukasjenko, Vitrysslands president
Igor Aloksandrovitj Grigoriev, ordförande för miljö-kommittén i S:t Petersburg
Kristiina Isokallio, rådet för internationella ärenden, miljöministeriet i Finland
Pekka Haavisto, finsk miljöminister
Tarja Halonen, president
Jaakko Henttonen, rådgivare, NDEP
Kari Homanen, executive vice president, NEFCO
Antti Kaikkonen, finsk riksdagsledamot
Felix Karmazinov, generaldirektör för Vodokanal St.Petersburg
Mikko Kiirikki, forskare
Seppo Kiiskinen, teknisk direktör, EKOVID
Urho Kekkonen, president
Ulla Klötzer, kvinnor mot atomkraft
Leonid Korovin, direktör
Jorma Kämäräinen, ledande sakkunnig, Trafi
Mikael Lilius, Vd vid Fortum
Paavo Lipponen, finsk statsminister
Nina Lesikhina, miljögiftsexpert vid Greenpeace
Igor Majdanov, rysk vice miljöminister
Valentina Matvienko, guvernör i S:t Petersburg
Dmitrij Maximov, vice forskningsdirektör, IEEP
Kai Myrberg, ledande forskare, Finlands miljöcentral
Timo Mäkelä, sakkunnig, SITRA
Olli Ojala, överdirektör, miljöministeriet
Esa Ovaskainen, direktör, Ekovod
Chris Patten, EU kommissionär
Göran Persson, svensk statsminister
Sirpa Pietikäinen, finsk miljöminister
Harro Pitkänen, finansierings- och förhandlingsexpert, vice chef, NIB
Marjukka Porvari, direktör, John Nurminen Stiftelsen
Vladimir Putin, rådgivare, statsminister, president
Magnus Rystedt, Vd för NEFCO
Jon Sigurdsson, chef för NIB
Saara-Sofia Sirén, finsk riksdagsledamot
Anatolij Sobtjek, borgmästare i S:t Petersburg
Monika Stankiewicz, generalsekreterare, HELCOM

Alexander Stubb, finsk statsminister
Aapo Tanskanen, enhetschef, STUK
Lauri Tarasti, kanslichef, Finlands miljöministerium
Pirjo Tulokas, Generalkonsul i S:t Petersburg
Erkki Tuomioja, finsk utrikesminister
Jan Widberg, direktör för Nordiska ministerrådets kontor i Riga

Källor:

Report presented at the 26th Baltic Sea Parliamentary Conference. *Eutrophication of the Baltic Sea*. BSPC 2017.

Bäck, S., Ollikainen & al. *Itämeren tulevaisuus*. Gaudeamus 2010.

European Court of Auditors (ECA). Special report n:o 3: *Combating eutrophication in the Baltic Sea: further and more effective action needed*. 2016.

Hämäläinen-Tyynelä Tuula. *Muntlig källa*. 18.8.2016.

Tanskanen Aapo, STUK, *Muntlig källa*. 10.5.2016.

Vodokanal of Saint-Petersburg. Always have the greatest respect for water. P.161-171. 2013.

<http://www.consilium.europa.eu/sv/european-council/conclusions/>

www.HELCOM.fi
10.5.2017

www.HELCOM.fi
6th Meeting of the Working Group on Reduction of Pressures on the Baltic Sea Catchment Area , HELCOM, 27-29.4.2017.
5th Meeting of the Working Group on Reduction of Pressures on the Baltic Sea Catchment Area , HELCOM 25-27.10 2016, miljökommitténs presentation).

www.imo.org/.../international-convention-for-the-prevention-of-poll

www.ndep.org
10.5.2017

www.riksdagen.fi
Stora utskottets utlåtande E 51/2012 , 6.2.2015. 12.5.2017

www.SAVE.fi
12.5.2017

Nordiska rådet
Nordens Hus
Ved Stranden 18
1061 København K
www.norden.org

Under 30 år utvecklades miljösamarbetet positivt i Östersjöregionen. Inom ramen för den nordliga dimensionens miljöpartnerskap har bland annat avloppsreningen i S:t Petersburg förbättrats avsevärt och uppfyller idag Östersjökommissionen HELCOM:s krav.

Trots det återstår mycket arbete för att rädda Östersjön. Den politiska kris som uppstod mellan Ryssland och EU efter Rysslands annektering av Krimhalvön våren 2014, ledde till att EU beslöt om ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Dessa sanktioner satte samtidigt stopp för en fortsatt europeisk och nordisk finansiell medverkan i nya miljöprojekt i Ryssland. Försvagade internationella kontakter mellan ryska miljömyndigheter och övriga Östersjöländer kommer att leda till ökade miljörisker och en försämrad säkerhetssituation i hela Östersjöregionen.

Christina Gestrin, tidigare finländsk riksdagsledamot, har i denna rapport beskrivit hur miljösamarbetet i Östersjöregionen uppkommit och utvecklats, om framgångar och utmaningar. Hon riktar konkreta åtgärdsförslag till Östersjöregionens regeringar och föreslår bland annat att tolkningen av EU:s sanktioner ska ses över till den del de berör miljösamarbetet. Rapporten baserar sig på intervjuer och diskussioner med personer som har haft och har en stor betydelse för miljösamarbetet i Östersjöregionen.